

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Bakalářská práce

Bc. Barbora Turková

Karel Ladislav Kukla – pozorovatel

Karel Ladislav Kukla – the observer

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Václav Vaněk, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Václavu Vaňkovi, CSc. za cenné rady, trpělivost, a za čas, který této práci věnoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. prosince 2019

.....

Barbora Turková

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je představit osobnost a tvorbu Karla Ladislava Kukly, v dnešním literárním kontextu upozaděného autora. Práce pojímá Kuklu především jako pražského autora přelomu 19. a 20. století, který se zabýval osudy lidí postižených sociální bídou, jeho slovy nazývanými pražským bahnem, na pozadí významných společensko-kulturních změn.

Kuklovi se v jeho dílech podařilo s notnou dávkou autenticity zachytit významné společenské a kulturní fenomény jako jsou například asanace a s ní spojený zánik původních čtvrtí s nočními podniky, poválečná bytová situace či vznik a vývoj nouzových kolonií, které se odehrávaly na určitém, jím vymezeném prostoru – Praze. V jednotlivých kapitolách je dílo Karla Ladislava Kukly analyzováno v kontextu výše zmíněných fenoménů, které jsou zasazené do širšího literárně-kulturního rámce.

Klíčová slova

Karel Ladislav Kukla, Praha, přelom 19. století, česká literatura, prostituce, okraj společnosti, asanace, nouzové kolonie

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to introduce the personality and works of Karel Ladislav Kukla, an author who was sidelined, in today's literary context. The thesis presents Kukla primarily as a Prague author at the turn of the 20th century, who dealt with the fate of people affected by social poverty, in his own words called “the Prague mud”, against a background of significant socio-cultural changes.

In his works, Kukla managed to capture, with a great deal of authenticity, significant social and cultural phenomena taking place in Prague such as the renewal and cessation of existence of the original nightclub quarters; the post-war housing situation and the emergence and development of slum colonies. In individual chapters of the thesis, the author analyses the works of Karel Ladislav Kukla in the context of the aforementioned phenomena, which are set within a broader literary-cultural framework.

Key words

Karel Ladislav Kukla, Prague, the turn of the 19th century, czech literature, prostitution, margin of society, renewal, slums

Obsah

Úvod.....	7
1. Karel Ladislav Kukla – život a dílo	9
2. Praha na přelomu století	13
3. Praha očima Karla Ladislava Kukly a jeho současníků.....	20
4. Kukla – pozorovatel nejen nočního života v Praze.....	25
4. 1 Oblíbená pražská místa Kuklových postav.....	26
4. 1. 1 Salóny lásky a nevěstince	26
4. 1. 2 Hospody a kořalny	36
5. Typologie postav v díle Karla Ladislava Kukly	47
5. 1 Doktor Uher	47
5. 2 Líza z barikád.....	49
5. 3 Michail Alexandrovič Bakunin.....	50
5. 4 Pražští kati.....	51
5. 5 Coura „keřaska“.....	53
5. 6 Tonka Šibenice	54
6. Nebydlící Pražané a fenomén pražských nouzových kolonií v díle Karla Ladislava Kukly.....	58
6. 1 Poválečná situace v Praze	58
6. 2 Obydlí nemajetných vrstev	59
6. 3 Vznik nouzových kolonií.....	64
Závěr	70
Seznam literatury	72
Prameny	72
Odborná literatura	73
Online zdroje.....	75

Úvod

Tématem práce je osobnost a dílo Karla Ladislava Kukly, který se v dnešním kontextu literatury řadí spíše k upozaděným autorům. Práce představuje Kuklu především jako pražského autora, který se zabýval osudy lidí postižených sociální bídou žijících na okraji společnosti a díky znalosti každodenního života těchto obyvatel a prostředí jejich setkávání vykreslil v mnoha žánrech velké množství postav na pozadí měnící se Prahy na přelomu 19. a 20. století. Autor ukazuje na smutné, místy i kruté osudy, prodchnuté humorem a veselostí těchto mnohdy tragikomických postav z pražského polosvěta.

Spisovatel pro tuto sociální vrstvu obyvatel hlavního města používá vlastní pojem tzv. pražské bahno. V této souvislosti bylo v první řadě nutné pojmově uchopit tuto sociální vrstvu obyvatel Prahy stojící v centru Kuklova zájmu, vydělávající si na živobytí ilegálně či kriminalitou, pro niž byla typická jakási bezstarostnost v jejich bídě, životní neukotvenost, mnohdy sexuální nevázanost. V českém sociálně-historickém kontextu není pojem přesně vymezen, částečně se dodnes používá marxistické označení lumpenproletariát, doslova proletariát v hadrech, nacházející se na nejnižší příčce žebříčku sociální stratifikace. Častěji se lze setkat s označením deklasované vrstvy, spodina, okraj společnosti či dno společnosti.¹

Cílem práce je postihnout významné rysy Kuklovy tvorby, k čemuž byla využita převážná část Kuklovy bibliografie o Praze. Jedná se o soubory povídek: *Konec bahna Prahy I* a *Konec bahna Prahy II*,³ *Noční Prahou*,⁴ *Děti křtěné Vltavou*,⁵ *Batalián a jiné povídky ze staré Prahy*,⁶ *Ze všech koutů staré Prahy*,⁷ *Město zatracenců – Bílý hrad*.⁸

---

¹ Srov. https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vrstvy_deklasovan%C3%A9 (citováno 2.12. 2019)

² KUKLA, Karel Ladislav. *Konec bahna Prahy I*. Praha: Redakce a expedice Prahy neznámé, 1927.

³ KUKLA, Karel Ladislav. *Konec bahna Prahy II*. Praha: Praha: Nákladem Václava Švece, 1927.

⁴ KUKLA, Karel Ladislav. *Noční Prahou*. Praha: Nákladem měsíčníku Granát, 1927.

⁵ KUKLA, Karel Ladislav. *Děti křtěné Vltavou*. Praha: Nákladem Václava Švece Praha XI, 1928.

⁶ KUKLA, Karel Ladislav. *Batalián a jiné povídky ze staré Prahy*. Praha: Nákladem Václava Švece: 1929.

⁷ KUKLA, Karel Ladislav. *Ze všech koutů staré Prahy. Rozmarné obrázky z pražského života*. Praha: Nákladem knihovny Z kroniky staré Prahy, 1931.

⁸ KUKLA, Karel Ladislav. *Město zatracenců. Bílý hrad*. Praha: Nákladem knihovny Z kroniky staré Prahy, 1932.

Co se odborné literatury týče, doposud nebyla publikována práce komplexně se zabývající dílem Karla Ladislava Kukly. Kukla má heslo v *Ottově slovníku naučném*⁹, v druhé části druhého dílu v *Lexikonu české literatury*¹⁰ a v dalších slovnících. V nedávné době se Kuklovým dílem zabýval např. Petr Kovařík v článku *Je Karel Ladislav Kukla autorem své poslední knihy?*¹¹ Největší pozornost mu však v poslední době věnoval Pavel Sládek, který ve svém článku představuje hlavní aspekty Kuklovy tvorby¹². Dále je možné zmínit nedávnou knižní edici *Pražské bahno*¹³, která je složena z původních souborů *Konec bahna Prahy I a II*.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, přičemž první je věnována osobnosti a životu autora. Dalších pět kapitol se zabývá významnými dobovými kulturními a společenskými fenomény stojícími v popředí autorova zájmu jako jsou asanace a s ní spojený zánik původních čtvrtí s nočními podniky, život deklasovaných vrstev společnosti, poválečná bytová situace či vznik a vývoj nouzových kolonií.

---

⁹ *Ottův slovník naučný*. Patnáctý díl, Krajčij – Ligustrum. Praha: J. Otto, 1900, s. 334–335.

¹⁰ PEŠAT Zdeněk, VLAŠÍN Štěpán. Karel Ladislav Kukla. In: FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2. díl, sv. 2 (K-L), Praha: Academia, 1993, s. 1052–1053.

¹¹ KOVAŘÍK, Petr. Je Karel Ladislav Kukla autorem své poslední knihy? In: *Literární mýty, záhady a aféry. Otazníky nad životy a díly českých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 166–174.

¹² SLÁDEK, Pavel. Karel Ladislav Kukla a jeho *Podzemní Praha*, pražské brakové romaneto. In: BÍLEK, Petr A., ed. A ŠEBEK, Josef, ed. *Česká populární kultura: transfery, transponování a další tranzitní procesy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, s. 44–48.

¹³ PODANÁ, Helena, CHODILOVÁ, Dana, ed. KUKLA, Karel Ladislav. *Pražské bahno*. Praha: Svoboda, 1992.

1. Karel Ladislav Kukla – život a dílo

(28. ledna 1863, Sedlčany – 29. října 1930, Praha)

Karel Ladislav Kukla byl prozaik, dramatik, překladatel, novinář, ale především znalec Prahy na přelomu 19. a 20. století, v době asanace. Kukla se ve svých povídkách, románech a divadelních hrách zaměřoval především na život deklasovaných vrstev společnosti „pražské spodiny“, tzv. pražského bahna, který důvěrně znal díky své profesi magistrátního úředníka. Přestože bylo jeho jméno spojováno s Prahou, stále cítil silné sepětí s rodnými Sedlčany, dokonce používal pseudonym K. Sedlčanský (Vlašín, Pešat 1993: 1052).

Kukla pocházel z chudého prostředí. Narodil se v Sedlčanech tkalci Josefu Kuklovi a jeho ženě Kristýně. V letech 1876–1877 navštěvoval gymnázium v Příbrami, poté se přestěhoval do Prahy, kde gymnázium roku 1883 dokončil. Byl přijat na právnickou fakultu, kterou roku 1888 dokončil. Oddací matrika farnosti U sv. Rocha v Praze na Olšanech zmiňuje jeho sňatek s pražskou hospodyní Marií Chmelařovou, který se konal 10. května 1898 (Vlašín, Pešat 1993: 1052).

Kuklův profesní život začal roku 1885, kdy nastoupil jako úředník na Magistrátu hlavního města Prahy, konkrétně na tzv. chudinském ředitelství, kde vypomáhal jako posluchač právnické fakulty. Poté krátce pracoval i v advokátní kanceláři. V roce 1889 se začala utvářet jeho novinářská kariéra. Pro staročeský politický deník *Národní politika*, konzervativní deník středních vrstev, pracoval jako reportér a soudničkář¹⁴ (Beránková 1981: 242). Pro její přílohu překládal romány. Do češtiny přeložil například dílo Émila Zoly *Sen*, Marka Twaina *Dobrodružství tuláka Finna* či Arthura Conana Doylea. Výběr překladatelských titulů je ilustrativní tím, že předznamenává Kuklův zájem o sociální otázky (Sládek 2017: 45). V letech 1898–1906 byl redaktorem odborného přírodopisného časopisu *Svět zvířat*. Nástup do tohoto časopisu souvisel, podobně jako později u Jaroslava Haška, s Kuklovým sňatkem a snahou o existenční zakotvení. Současně redigoval pro nakladatele Pavla Körbera sborník *Praha ve dne v noci*, do nějž zařadil i mnoho vlastních textů.

---

¹⁴ Soudnička je krátký literární útvar typu fejetonu či povídky obvykle humorné či satirické povahy, který si za svůj námět bere skutečné události z praktického života zpravidla inspirované konkrétním soudním přelíčením (či jinými jemu podobnými úředními událostmi). Známy soudničkáři byli Jakub Arbes, Ignát Hermann, Rudolf Těsnohlídek, František Němec či Karel Poláček.

V následujících dvou letech 1906–1907 byl ředitelem nakladatelství Bedřicha Kočího a šéfredaktorem týdeníku *Národní obzor*.¹⁵ Pro Kočího dále redigoval některá rozsáhlejší encyklopedická díla, např. *Velký lidový slovník naučný*. Od roku 1907 vedl také časopis *Hospodářský svět* a humoristicky laděný časopis *Dobrá kopa*. V roce 1909 založil časopis *Zoologická zahrada*. Na přelomu desátých let se jeho poměry začaly zhoršovat a dobu první světové války prožil, jako mnozí další, v nuzných podmínkách (Vlašín, Pešat 1993: 1052–1053). Po událostech, které se odehrávaly v jeho osobním životě, kdy se zapletl do obchodování se zvířaty a nebyl schopen dostát pohledávkám věřitelů, se ocitl jako autor soudniček v březnu 1912 v roli protagonisty v jedné z nich s titulkem *Zoologické podvody*, o nichž informovala *Národní politika*.¹⁶ Kukla se snažil hájit tím, že založení obchodu se zvířaty souviselo s plánovaným otevřením městské zoologické zahrady na Štvanici, ke kterému však nikdy nedošlo (Sládek 2017: 47–49). Po válce se jeho situace zlepšila, když nastoupil do tiskového oddělení Ministerstva pro zásobování lidu a následně na Ministerstvo školství a národní osvěty, kde měl na starosti Věštník (Vlašín, Pešat 1993: 1052–1053). Na přelomu dvacátých a třicátých let se mu povedl autorský „comeback“, když v rychlém sledu publikoval své starší i doposud nevydané prózy (Sládek 2017: 50).¹⁷ V říjnu 1930 ho postihla mrtvice, poté, co byla jeho dcera odvezena do ústavu choromyslných. Před svou smrtí se stihl vrátit domů na Vinohrady do Bruselské ulice číslo 8, kde ve středu 29. října 1930 zemřel (Kovařík 2003: 166).

V začátcích své literární kariéry se profiloval jako nadějný spisovatel. Své zážitky vyličil v prózách, divadelních hrách i reportážních črtách. Povolání novináře vtisklo jeho dílu reportážně barvitý a kompozičně chvatný ráz. Z knižní tvorby jsou nejznámější prozaické soubory *Ze všech koutů Prahy*, *Noční Prahou*, *Konec bahna Prahy*, *Děti křtěné Vltavou* či *Loretánské zvonky*. Od osmdesátých let se Kukla

---

¹⁵ Časopis *Národní obzor: nestranný, užitečný časopis, nezbytný pro každého, bez rozdílu politických stran* vycházel v letech 1906–1914 a zaměřoval se především na veřejný a společenský každodenní život. Jeho přílohami byly např. *Besedy Národního obzoru* či *Česká domácnost*.

¹⁶ Ze soudní síně: Zoologické podvody. In: *Národní politika*, 21.3.1912, č. 81, s. 3.

¹⁷ Jednalo se o prózy: Praha neznámá. Tři knihy romanet, povídek, humoresek a vzpomínek ze Staré i Nové Prahy (1926), Noční Prahou (1927), Podzemní Praha (1920, 1929), Bahno Prahy (1928), Děti křtěné Vltavou (1928), Loretánské zvonky. Staropražský román z vojenského života (1929), Město zatracenců – bílý hrad. Román z nynější Prahy poválečné – lidí bez bytů a zaměstnání (1932, vydáno posmrtně).

začal prosazovat i jako dramatik. Jeho hry si získaly oblibu a byly hrány dokonce v Národním divadle (*Anatomové, Svatební noc*) nebo ve Švandově divadle (*Tři sta třicet tři, Večernice*). Některé své povídky zdramatizoval jako aktovky, které byly hrány v pražském kabaretu U Rozvařilů (Vlašín, Pešat 1993: 1052–1053).

Kuklovo literární dílo je intenzivně poznamenáno jeho povoláním novináře a magistrátního úředníka. Tematicky se jeho tvorba soustředí na pražské lidové vrstvy, především na lidi na okraji společnosti, tzv. pražské bahno. Jakožto zaměstnanec pražského magistrátu měl jedinečnou příležitost přiblížit se těmto vrstvám obyvatelstva a seznámit se nezprostředkovaně s reálnými skutečnostmi života nejchudších obyvatel Prahy. Znalost každodenního života i charakteristického prostředí setkávání těchto lidí – pražských hospod, šantánů, nevěstinců, věznic, i jejich obydlí – kanalizačních stok, podzemních brlohů či nouzových kolonií, mu umožnila v rozmanitých žánrech vykreslit velké množství autentických postav této zvolna mizející Prahy. Kukla zachycuje figurky životních ztroskotanců, muzikantů, kuplířů, zlodějů a podvodníků, či pasáků a prostitutek (Vlašín, Pešat 1993: 1052). To vše na pozadí probíhající asanace, ve které (na rozdíl mnoha jiných literátů) spatřoval naději a prostředek očisty města.

Kuklův život byl plný protikladů a paradoxů. Vystudovaný právník a magistrátní úředník, který se velmi dobře orientoval v pražském podsvětí – mezi zloději a prostitutkami, znal různé zapadlé podniky a kořalny a ovládal hantýrku městské spodiny stejně dobře jako spisovnou češtinu. Kukla byl svým způsobem smolařem v životě i díle. Přestože redigoval stejný *Svět zvířat* jako Jaroslav Hašek, nikdo s ním tento časopis dnes nespojuje. Rysem Kuklovy tvorby je rovněž touha po autorské satisfakci, reportérském prvenství a nahlas nikdy nepřiznané soupeření s Egonem Ervínem Kischem. Leckdy časově dříve se podobně jako Kisch zaměřoval na popisy zapadlých pražských míst s pochybnou pověstí a typologií jejich postav, ale na rozdíl od Kische se nestal světoznámým reportérem. Oba autory spojovala senzačnost v jejich reportážích, avšak Kuklovi na rozdíl od Kische scházela větší schopnost přesvědčivého uměleckého ztvárnění (Kovařík 2003: 166–168). Eduard Bass o jeho dílech napsal, že jejich „*senzačnost byla rázu dosti pokoutního, literární cena žádná a historická věrnost velmi nespolehlivá*“ (citováno z Kovařík 2003: 173). Kukla se ve svém literárním ztvárnění často uchýloval k reportážní strohosti, strnulé popisnosti, což bylo v kontrastu

s Kischovou reportážní barvitostí, který na rozdíl od prostých popisů zmiňuje i charaktery a pocity popisovaných osob. Rovněž jeho soudničky vydávané v *Národní politice* upadly v zapomnění. Ačkoli napsal i drama *Anatomové*, které bylo hráno v Národním divadle, jako dramatik se neprosлавil. Na konci života mu tak záchranu před hmotnou bídou zajistilo jen místo úředníka na ministerstvu školství a osvěty.

2. Praha na přelomu století

„Ponenáhlu mizí kus za kusem té staré Prahy s křivolakými uličkami, průchody, arkýři a podloubími a z jejich ruin rostou hrdé bulváry! Na troskách zbytků dávné romantiky vzniká moderní město s jiným rázem a novými lidmi, a památky i pamětníci zašlých dob klesají zvolna v hrob zapomenutí.“ (Kukla 1931: 137).

Kuklova literární tvorba se zaměřovala na život v Praze, přesněji řečeno většina jeho příběhů a reportáží je zasazena do centra Prahy či blízkého okolí. Jde především o staré historické čtvrti – Staré Město, Nové Město a Josefov, který bývá také nazýván Židovské město nebo (neoficiálně) Pátá čtvrť. Tyto čtvrti v průběhu několika století odolávaly větším stavebním úpravám a zachovávaly si historický ráz s úzkými tmavými nepravidelnými uličkami, vysokými domy a průchody. Avšak v průběhu 19. století, a především na přelomu století prodělávala Praha, podobně jako ostatní evropská města, převratné změny.

Ze sotva stopadesátitisícové metropole Českých zemí se na počátku 20. století stalo město půlmilionové. Tento enormní nárůst obyvatelstva s sebou nesl velké technické úkoly, které měly zajistit bezproblémové fungování Prahy. Právě zmíněné centrální čtvrti procházely v době Kuklových literárních počátků významnými změnami. Bylo zapotřebí vyřešit problémy komunikační, hygienické, ale především bytové, neboť dosavadní počet bytů ve starých čtvrtích nedostačoval nově příchozím obyvatelům a hygienické podmínky byly zoufalé. Jedním z možných řešení těchto problémů byla asanace (Kodíčková 2007: 77).

Problematika asanace hraje v Kuklově díle významnou roli, jelikož se týká čtvrti jeho zájmu, tedy Starého a Nového Města a především Josefova. Historicky funguje jako jakýsi předěl starého a nového. Kuklovo dílo přináší především obraz předasanační Prahy. Díky jeho povídkám a črtám máme k dispozici unikátní popisy asanovaných čtvrtí i s jednotlivými zábavními podniky a lokály. Soustřeďuje se především na popis míst, jež se stávala útočištěm pochybných existencí a tzv. pražské spodiny.

Asanace znamenaly v této době radikální stavební zásahy do historických částí řady evropských měst, především do starších a méně vyhovujícím současným požadavkům, s cílem, aby byly v souladu s moderními zdravotními, životními,

sociálními a komunikačními normami. Původní centra měst, sevřená doposud často ohraničením hradeb, se intenzivní výstavbou neustále zahušťovala. Jejich plošný rozvoj však nebyl možný, vzhledem k tomu, že byla obklopena novými, povětšinou průmyslovými čtvrtěmi. Účelem asanace bylo změnit situaci vnitřního města, získat dostatek přiměřených a levných bytů, odstranit nevyhovující objekty, udržet prostor pro parkové a komunikační potřeby, proudící čistý vzduch a zajistit hygienické podmínky pro obyvatelstvo. Pražská asanace, započatá v roce 1893 a skončená s první světovou válkou, tedy nebyla výlučnou akcí, ale předcházelo jí mohutné asanační hnutí ve většině evropských metropolí, především v Paříži či velké asanační podniky ve Vídni, Londýně, Budapešti a Berlíně (Kodíčková 2007: 4–5).

Pražská asanace se týkala celého Josefova a části Starého a Nového Města. Zvláště nepříznivě vypadala situace na Josefově vzhledem k zcela nevhodným hygienickým podmínkám. Židovské Město, vlastně staré židovské ghetto, bylo od roku 1851 součástí pražských měst jako jeho „pátá čtvrť“ a na památku josefinských reforem a návštěvy císaře Josefa II, který jako první zmírnil náboženskou a rasovou diskriminaci, bylo nazváno Josefov. Jako problémovou vyličil před Kukloun „pátou čtvrť“ i Jan Neruda v *Pražských obrázcích*¹⁸: „*Nepravidelné co nejužšími jen uličkami prorývané židovské město naše převzalo při obrovsky rostoucí Praze úkol býti stinnou stránkou velkého toho města, stinnou stránkou v zlém i dobrém smyslu, čpavkem i fialkou.*“ (Neruda 1954: 13). Domy pražského ghetta fungovaly převážně jako obytné a nájemné. Ať už se jednalo o velký městský dům či menší domek, vždy se v něm našlo místo pro nájem či podnájem. Domy byly přeplněné, v jedné místnosti často bydlelo až pět osob, spalo se na slavnících tělo na těle a do každé místnosti se ještě muselo vejít zboží a klece pro drůbež (Volavková 2002: 59–61). Obraz bydlení v ghettu přinesl Jan Neruda v reportáži z roku 1868: „*Malá nepravidelná světnička je přetažena provazy, na nichž se klátí prádlo*“, další „*[...] jizba tvoří malý pravidelný čtverhran [...] mimo místo pod stolem je tu málo pusté podlahy, neboť v každém ze čtyř koutů je na zemi mocný, široký a do střevice zvýše vycpaný slavník, obklopený dvěma prkny k stranám volnými, jsou to čtyry byty v té malé jizbě, skutečně také pro čtvero nájemníků zřízené.*“ (Neruda 1954: 22).

---

¹⁸ Neruda, Jan. *Pražské obrázky*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

Na počátku 19. století byly zbořeny hradby a brány a ghetto oddělovaly od Starého Města jen „dráty“ nebo „šněry“. V té době se začal život ghetta rychle měnit. Sociální rozdíly, které zde vždycky hrály velkou roli, se nyní začaly projevovat i navenek. Bohatí Židé se pozvolna stěhovali do moderních domů. Zámožnější rodiny se přesouvaly na Staré a Nové Město či na Vinohrady, a Josefov se pomalu přeměňoval ve čtvrť s pochybnou pověstí (Hrůza 1993: 18). Od počátku století tak prorostl úsek mezi Vrchlického sady na jedné straně a Bubenčí na druhé nádhernými rezidencemi a vilami židovských obchodníků (srov. Volavková 2002: 50). A zatímco Praha měnila stavební styly a rozrůstala se, zachovávalo si ghetto ráz středověké čtvrti. Josefov byl doslova vmáčknut mezi Staré Město a řeku a se svou přelidněností, úzkými uličkami s malými nahnutými domy tvořil nejmenší pražskou čtvrť s rozlohou 93 000 m², což je devítina Starého Města, kde velkou plochu zabírají kostely. Ripellino tehdejší atmosféru této čtvrti připodobňuje k tajuplné končině, ze které zbylo jen málo: několik synagog, hřbitov a radnice s hodinami, jejichž ručičky *nazpět otáčí se*¹⁹ (Ripellino 2009: 130–132).

„Uprostřed Prahy, tam, kde jsou dnes krásné, široké třídy s vysokými a veselými činžáky, se rozkládalo ještě před nemnoha lety židovské město. Křivý, ponurý kout, z něhož žádný průvan nemohl vystrnadit zápach ztuchliny a vlhkých zdí a kde v létě z otevřených dveří proudil jedovatý vzduch. Špína s bídou tu zápasily o závod a z očí dětí blýskala tupá, hrozná zkaženost. Cesta mnohdy vedla nízkými, klenutými viadukty břichem domu, odbočila stranou a náhle skončila slepou zdí. Obchodníci, kteří narovnali jarmareční zboží před svými obchody na nerovném chodníku, lákali lživými obličejí chodce.“ (Kukla 1927a: 184). Kuklovo dílo zahrnuje jednak stav předasanační Prahy s různými pofiderními podniky a existencemi, dále zmiňuje průběh asanace samotné a zároveň přináší i obraz nově vzniklých čtvrtí, jež nahradily původní a nevyhovující současným požadavkům velkoměsta.

Kukla pověstnou předasanační „pátou čtvrť“ popisuje jako středisko prostituce, v níž se nejvykřičenější pokoutní lokály nacházely na Josefské třídě a dále v Žatecké, Rabínské a Cikánské ulici (Kukla 1927a: 182). Původní majitelé se zbavovali svých domů, majetkové poměry se tak stávaly nejasnými, domy nebyly opravované a udržované, stavební stav ve čtvrti byl neúnosný. Josefov trpěl

---

¹⁹ „A svět, jako hodiny v pražské židovské čtvrti, se točí neustále pozpátku“ (ČAPEK, Karel. Pásmo. In: *Francouzská poezie nové doby*. Praha: Československý spisovatel, 1964, s. 206.)

přelidněností, častými záplavami a epidemiemi (Hrůza 1993: 18). „Nynější židovské město a sousední část Starého města jest směsice budov, v křivolakých čarách bez ladu a skladu, a odkryté hnízdo mravenčí se svými chodbami věru mnohem příznivější činí dojem, než dotyčná čtvrť, která i nyní ještě, přes moderní pozlátka, kterýmž semo tamo pokryta je plíseň z dávných dob, úplně má středověký ráz. Klikaté úzké uličky, jimiž nelze projeti pohodlně vozem, jsou pravým paskvilem na geometrickou pravdu, že nejkratší vzdálenost mezi dvěma body je přímka.“ (Národní listy, 6. 3. 1887).

Zápach, vlhko a zchátralost přelidněných domů bez hygienických zařízení a pitné vody, časté epidemie, vysoká úmrtnost a nedostatek světla a vzduchu v úzkých tmavých uličkách, které se staly útočištěm bídy a prostituce, vedly pražský magistrát k rozhodnutí ghetto zbořit. Podle asanačního zákona z 11. února 1893 bylo celé Židovské město, až na některé synagogy, radnici a hřbitov, strženo a srovnáno se zemí (Volavková 2002: 66–69). Dalším důvodem k asanaci této velmi zanedbané, avšak svým způsobem jedinečně bizarní čtvrti byla blízkost nedalekého reprezentativního středověkého Staroměstského náměstí, které se naopak stávalo chloubou Prahy (Kodíčková 2007: 38–39).

Kukla průběh asanace popsal v črtě *Konec Ghetta* takto: „Jako dravý příboj moře bije asanační ruch každým dnem prudčeji na brány zdejší Páté čtvrti a rve zvolna, ale neúprosně kus po kuse ponuré shluky tmavých, křivolakých uliček, průchodů a brlohů starého, židovského ghetta, jako vlnobitím podemletý břeh! Ranami asanace padají místa, jež přeživala věky, šerá zákoutí s temným bludištěm Josefova, s vetkými ratejnami, podobnými krtčím doupatům a s divnými skrýšemi, krámky, katakombami i sklepeními, které čpí špínou a dusným, nepříjemným ovzduším ,tandlmarku‘ ...“ (Kukla 1931: 159)

O radikální přestavbě ghetta bylo uvažováno již od doby jeho připojení k pražským městům. Proměna této čtvrti započala ze strany od řeky stavbami Rudolfiny, Uměleckoprůmyslové školy a Uměleckoprůmyslového muzea, které ostře kontrastovaly s nevyhovujícími středověkými stavbami ghetta (Hrůza 1993: 18). Kukla píše: „Od léta k létu bylo ghetto bouráno. Nové domy zničily temné, nezdravé kouty, kde neřest a bída strašily po staletí. Nemravnost prchla do dáli. Na starém místě rostlo nové město bohatých a vznešených. Staré křivolaké uličky Šamesova, Šmilesova, Pinkasova, Fialková, Úzká, Cikánská, Bellelesova, Červená, Masařská,

Široká, Hampejská a Rabínská asanací úplně zanikly. Zbyly pouze Maiselova a Jáchymova. Po starém ghettu už není ani památky, snad jen nejstarší ortodoxní izraelité na ně vzpomínají. Ale z holek, jež se tam v četných bordelech živily láskou, jistě už ani jediná!“ (Kukla 1931: 159).

Asanován byl prakticky celý Josefov, s výjimkou několika historicky a kulturně nejvýznamnějších staveb a převážné části Židovského hřbitova (Hrůza 1993: 58). Asanaci ustoupilo celkem šestnáct ulic, z nichž bylo vytvořeno osm nových s větší plochou (Kodíčková 2007: 39). „*Z celého toho rítícího se ‚mrtvého města‘ zůstanou zachovány jen vzácné budovy, které ctihodnou patinou starých věků a věčnou slávou dějin, místa, židovstvu posvátná, jež kryjí popel dávných předků jeho a která i ostatní Praze jsou drahou památkou! [...] I po asanaci bude se nad své okolí pnouti věž starožidovské radnice s hebrejskými hodinami a ručičkami nazpět se točícími, i synagoga Staronová a Maislova, s četnými jinými monumenty starých, zašlých dob.*“ (Kukla 1931: 160).

Na Starém Městě se asanace vztahovala na sedm ulic, čímž došlo k rozšíření stávajících ulic a náměstí (Kodíčková 2007: 39). Na Novém Městě se asanace týkala Vojtěšské čtvrti. Jednalo se o písčité břeh volně klesající k řece a lemovaný domky rybářů s malými zahrádkami, prádelnami a ohradami s dřívím. Problém nastával při povodních, kdy voda tato obydlí zničila a rozlévala se do města. Bylo nutné tento břeh zpevnit a vyvýšit. V průběhu asanace došlo ke zbourání všech budov ve Vojtěšské čtvrti, jelikož se jednalo o oblast záplavovou. Z historických budov musely asanaci ustoupit například budova Nových lázní a Šerlinkovské mlýny (Kodíčková 2007: 70–71).

Autor zmiňuje zánik jednotlivých vyhlášených nočních podniků a vyjadřuje své kladné stanovisko k této očiště: „*Již dávno zašla stará ‚Stoletka‘ tak jako ‚Žbluňk‘, ‚Batalión‘, ‚Luskovi‘ ...i celá řada těch bývalých stok zašlého bahna Prahy a jarý ruch stavební vyčistil znenáhla morové ovzduší klikatých, křivolakých, otravných pražských zákoutí. Za heslem asanace stihl naši metropoli převrat obrovský, jakého není pamětníka. V znamení tom smetena nejschátralejší Pátá čtvrť staré Prahy s povrchu země, a nové krásné město vzrostlo z jejího klínu na malebných březích vltavských.*“ (Kukla 1927: 70). Kukla v *Konci bahna Prahy* podrobně popisuje i průběh asanačních prací v ghettu: „*nezůstal kámen na kameni*“, a celý ten „*Babylon Bahna Prahy byl rozkotán*“ a došlo i k velkému „*stěhování národů*“.

Zmizeli odtud především drobní obchodníci – vetešníci se sklady rozbitých bot, peří, dýmek a kacabajek, boudy s železem, kůžičkami a paraplaty, zanikly ale i skrýše přechovávačů a dobrodruhů, tajné trafiky, podezřelé lokály. „*Z těch ponurých končin zmizely všechny pověstné hospůdky josefovské, chaos krčem a dupáren...na věky zavřely pak také své brány noční nalévárny a pelechy zvrhlé luzy ‚Lojzíček‘, ‚Jenerál‘, ‚Stará paní‘, ‚Dennice‘ i ‚U tří kaprů‘ a s nimi celá pravlast lvů a lvic z Páté čtvrti, odvěký rayon zdejších lumpaci-vagabundů.*“ Poté, co byla tato očista dávného bahna Prahy dokonána, vyrostla nad troskami ghetta nová Praha s upravenými sady a prostranstvími (Kukla 1927: 72).

Kuklovy knihy přinášejí cenné svědectví o životě a obyvatelích předasanační Prahy. Sám Kukla se na rozdíl od staromilců i obránců starých pražských památek z řad moderních umělců stavěl k asanaci centra Prahy kladně a viděl v ní nástroj k očištění města od „*bahna skutečného i mravního*“. Zatímco spisovatel chválí pražské zastupitele za pročištění tohoto „Augiášova chléva“ (Kukla 1927: 334), v kulturních kruzích způsobily tyto nevrátne ničivé zásahy v pražských čtvrtích protest. Na popud Viléma Mrštíka vyzvali někteří spisovatelé manifestem *Českému lidu* z 5. dubna 1896 veřejnost, aby se postavila na obranu ohrožených památek. Mrštík vydal následně roku 1897 brožurku *Bestia triumphans*²⁰, v níž obviňuje všechny, kdo ve jménu pochybné asanace hyzdí tvář Prahy, boří a se zemí srovnávají proslulé a působivé stavby (Mrštík 1897: 12). Svůj postoj k ničení památek projevil i Jaroslav Vrchlický v básni *Stará Praha*:

*„Mizí stará zákoutí, staré chrámy,
tiché, mrtvé ulice velkopanské,
přes zed' bílou jediný kde se skláněl ořech neb kaštan.*

*Mizí uličky křivolaké
s štítů starých barokních facadami,
kde jen chudá svítilna rudě kmitla v pozdní krok chodce,*

---

²⁰ MRŠTÍK, Vilém. *Bestia triumphans*. Praha: nákladem Rozhledů (Jos. Pelcla), 1897.

*jenž se hlučným ohlasem tratil v dálce;
mizí ghetto mystické, před sabatem
v tíseň davů bludná světla tryskla v synagog mřížích.*

*Mizí stará nábřeží, nová kynou,
fádní, prázdna, s moderních domu spleenem,
stromů není, ptactva z nich prchla duše s šepotem korun. (Vrchlický 1903: 83–84).*

Kukla vyzdvihuje i morální klady asanace, neboť v jejím důsledku bylo zrušeno velké množství nočních podniků. „*Asanace smetla také pelechy s pobřeží Vltavy na Františku i v Podskalí i s jejich ‚staropražskou‘ romantikou – a vymetla všecku bývalou neřest i z ulic Vojtěšské, Zderaze, Moráně, ba i z temných koutů Malé strany, zbořivši poslední útulky prostituce v uličkách Břetislavově (Umrličí) a Lužické!*“ (Kukla 1927: 334–335).

Kuklovo dílo je z dnešního pohledu ceněno zejména pro jeho důkladný topografický popis čtvrtí, ulic, budov a podniků, jež se do dnešní doby nedochovaly. Autor svými barvitými a košatými popisy dokázal přesně popsat okamžiky a průběh architektonických změn, jež zasáhly Prahu v průběhu několika desetiletí. Kuklův přínos tak netkví v literární kvalitě jeho děl, ale v množství informací, zejména urbánního charakteru, které přinášejí.

Změny, které do života Pražanů přinesla asanace bravurně shrnul Vladislav Vančura:

„Dělníci roztřali uzel Židovského města a tam, kde opilý muž řval noční píseň, vyje pláč Klubu Za Starou Prahu. Civilizující svět a Evropa vnikla v tato místa sledujíc padesátou druhou rovnoběžku a čtrnáctý stupeň severní šířky. ‚Kornout‘ padl, ‚Zelená liška‘ byla stržena, vetešníci, pokud obchodují s potravinami, byli přinuceni mýti se každý týden v pátek večer... Již hřmí a šumí hlas patentních splachovačů v domech, elektrické vozy brázdí ulice... (citováno z Heyduk, Sýs 2009: 5).

3. Praha očima Karla Ladislava Kukly a jeho současníků

Praha uchvacovala a dosud uchvacuje umělce především zvláštní fantaskností, s níž si při bizarní rozmanitosti tvarů zachovává specifický půvab. Mísí se v ní přítomnost s bohatou historií, a tím vzniká jedinečný, melancholicky podbarvený dojem (srov. Pytlík 1985: 49). Praha se i proto stávala místem tvůrčí inspirace pro mnoho umělců různých generací i národů. Italský slavista a obdivovatel Prahy Angelo Maria Ripellino zcela mimořádně vystihuje její atmosféru napříč historickými obdobími v knize *Magická Praha*²¹: „*Magická Praha: skladiště a depozitář trosek, starých krámů, vysloužilého nářadí, asambláž odpadků, velikánský tandlmark, trh křápů a cetek [...] Po dávném tandlmarku v Praze už sotva najdeš stopu, jeho kouzlo a hemžení však v pražském ovzduší přežívá.*“ (Ripellino 2009: 242). Topos Prahy se především na přelomu 19. a 20. století stal předmětem metaforizace a mytologizace. V řadě českých románů z této doby se objevuje metafora Prahy jako milenky a následně nevěstky představující ztrátu iluzí osobních i společenských (Hodrová 1997: 15).

Jak česká, tak i německá literatura se v posledních dekádách devatenáctého století a prvním třicetiletí dvacátého století věnovala pražskému polosvětlu v řadě prací. Jedním z prvních autorů, který popsal soudobý život pražských obyvatel se všemi jeho sociálními výjevy, byl Jan Neruda. V *Pražských obrázcích*²² zkoumá doklady zločinnosti a prostituce na policejních strážnicích a ve vězeních a popisuje život pražské chudiny. Jakub Arbes, pražský patriot a znalec pražského prostředí a nočního života, během svých nočních toulek dokázal zachytit detaily jednotlivých lokálů, které sepsal v knize *V pražské krčmě před půl stoletím*²³. Jiří Karásek ze Lvovic svůj vztah k Praze vyjadřuje takto: „*Praha je jediné město, kde máte pocit, že byste se mohli setkat s někým tak podivným, tak osudným pro vás, že byste stál pojednou bez pomoci před jeho silou, jeho vlivem*“ (Krejčí 2007: 155). Jakousi magičností Prahy dokázal vystihnout Arnošt Procházka: „*Vždy znova a znova oblužuje svými čáry stará čarodějka Praha.*“ (Procházka 1916: 96). Prostředí Prahy

---

²¹ RIPELLINO, Angelo Maria. *Magická Praha*. Praha: Argo, 2009.

²² NERUDA, Jan. *Pražské obrázky*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

²³ ARBES, Jakub. *V pražské krčmě před půl stoletím*. Praha: Přítel domoviny, 1888.

v české literatuře dále tematizovali Karel Matěj Čapek-Chod v souboru čtyř novel *Z města i obvodu*²⁴ či Géza Včelička v sociálním románu *Policejní hodina*²⁵.

Dalším autorem zaměřujícím se na pražské podsvětí, kterého lze ke Kuklovi připodobnit jak tematickým zaměřením, tak úřednickou profesí je Rudolf Jaroslav Kronbauer. Je známý zejména jako novinář a autor románů²⁶. Při psaní vycházel podobně jako Kukla z vlastních zkušeností, které získal během úřednické práce v ústavu pro choromyslné v Kosmonosích a v porodnici. Obrazy mravního úpadku a hmotné bídy a popisy lidí žijících na okraji společnosti popisuje v díle *Z pražských katakomb*. Z názvu by se mohlo zdát, že se jedná o průvodce po pražském podzemí, avšak Kronbauer zde slovem katakomby vyjádřil nejen význam lokalizační jakožto místa pod povrchem zemským, ale především pak význam společenský. Katakombami zde myslí podniky, konkrétně hospody a kořalny nejnižší cenové a společenské kategorie. Autor je popisuje jako temné a dusné chodby bez oken, často umístěné v zapadlých uličkách, stranou zájmu běžných pražských obyvatel, kam se uchýlovali lidé z okraje společnosti: „*Nejsou to skvěle ozářené pelechy, v nichž vášeň za peníze slaví orgie v náručí otrávených těl a půvabů. Jsou to katakomby – jsou to vlhká, spoře osvětlená doupata, kam utíkají se vydědění klidu a spokojenosti, slaboši, zoufalci a nešťastníci, kteří nemají síly k sebezáporu a k boji s osudem.*“ (Kronbauer 1931: 12–13).

V německé literatuře je vidění města jako záhadného prostoru s tajemnou historií spojováno především s autory seskupenými v tzv. Pražském kruhu. Název tohoto seskupení poprvé použil Max Brod. Původně byl tzv. úzký kruh tvořen pouze čtyřmi spisovateli – Franz Kafka, Felix Weltsch, Oskar Baum a Ludwig Winder, kteří se většinou scházeli v Hyberské ulici v kavárně Arco. Později byla skupina pozměněna na „širší kruh“ a přibyli například Gustav Meyrink, Rainer Maria Rilke či Franz Werfel. Společným znakem těchto literátů je mateřský jazyk němčina, narození zhruba mezi lety 1850-1910 a alespoň část života strávená v Praze (srov. Brod: 1993). Mnoha autorům Pražského kruhu se podařilo na základě vlastní

---

²⁴ ČAPEK-CHOD, Karel Matěj. *Z města i obvodu: čtyři pražské novelly*. Praha: J. Otto, 1913.

²⁵ VČELIČKA, Géza. *Policejní hodina*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

²⁶ Byl redaktorem *Hlasu národa*, *Národních listů* a *Máje*. Je autorem řady napínavých beletristických prací – povídek i románů. Mezi nejznámější díla patří povídkové soubory *Z posledních stanic* (1890) a především pak *Z pražských katakomb* (1903).

znalosti těchto míst ve svých dílech vykreslit obraz Prahy ponuré, záhadné, tajuplné a magické. Pražští němečtí básníci hledali inspiraci v legendách, pověstech a místopisu rodného města. Nepřítahovala je novodobá Praha se svými pravidelnými ulicemi, ale Praha stará a zchátralá. Pozadí jejich příběhů tvoří barokní chrámy, Svatý Vít, slepé uličky a myší díry na Starém Městě, domky na Novém Světě, Židovský hřbitov, pochmurné synagogy a křivolaké uličky s krčmami v židovské čtvrti. Vytváří z Prahy město mysteriózní, zahalené do světla plynových lamp, město vyčerpané a na pokraji zhroucení, pletenec obscénních hospod, tmavých zákoutí a dvorků, žvanivých pavlačí a vetešnických krámků. Město, v němž má každý jev tendenci se groteskně pokroutit a získat podobu přízraku. Město s provinční ospalostí, ve které však číhá něco výhružného (Ripellino 2009: 39). Právě tuto ospalost a zažívá hlavní hrdina Brodova románu *Česká služka*²⁷ během jeho první návštěvy Prahy, aby z ní díky okouzlení českou služebnou prozřel a uvědomil si strhující krásu tohoto města. Brod dle doslovu překladatele Jana Ostena představuje Prahu jako město přímo lákající k tomu, aby bylo voleno za jeviště událostí romantických a erotických. Autor zde Čechy oslavuje jako národ mnohých talentů a krás a vyzdvihuje půvab Prahy (Brod 1910: 79–87).

Vidění Prahy jako záhadného prostoru s tajemnou historií vnímal podobně jako spisovatelé Pražského kruhu i další pražský Němec Paul Leppin. Leppinova záhadnost je spíše erotická než mysteriózní. Praha je v jeho dekadentním podání vylíčena mnohem intenzivněji, smyslněji a živočišně, se všemi svými pokušeními. Dalšími znaky autorovy tvorby prolínající se napříč dílem je sexuální a z obavy tělesné touhy. Hlavními postavami jsou ženy nevěstky, muže vykresluje jako přízraky potácející se mezi sny a skutečností hledající útěchu a uspokojení v náručí lehkých žen. Právě osud jednoho z těchto nešťastníků popisuje v knize *Severinova cesta do temnot*²⁸ s příznačným podtitulem „*pražský strašidelný román*“, který byl poprvé vydán v roce 1914 a v němž autor zahájil zasazením do pražského prostředí motiv, jenž se poté objevuje ve většině jeho próz. Prahu líčí jako ženskou bytost, která je milována a zároveň nenáviděna. Temné ulice noční metropole jsou jakousi paralelou k temnotě uvnitř hlavního hrdiny a pokusy odkrýt

---

²⁷ BROD, Max. *Česká služka*. Praha: Nákladem Aloise Lapáčka, 1910.

²⁸ LEPPIN, Paul. *Severinova cesta do temnot. Pražský strašidelný román*. Praha: Concordia, 1992.

záhadu českého ženství odhaluje Severin tajemství Prahy (srov. Pavel Eisner, Milenky, Praha 1930, citováno z Leppin 1992: 133–134).

Praha je však spojena i se životem a tvorbou dalšího pražského Němce Egona Ervina Kische. Tulák, světoběžník a „zuřivý reportér“ se do svého rodného města neustále vracel. Jak píše Pytlík, Kisch svůj vztah k tomuto městu vyjádřil v předmluvě k českému vydání *Pražských dobrodružství*²⁹: „Venku mi dali vysvědčení o radosti zážitku a síle podání. Myslím, že nikde ve světě jsem to neprojevil intenzivněji než v Praze. Pohyboval jsem se ve všech sociálních a národnostních vrstvách, cítil se téměř všude dobře, pokusil jsem se zachytit je s vášnivým účastenstvím a zakoušl se do pražské přítomnosti, budoucnosti a minulosti, jako nikdo z kolegů v povolání mé generace.“ (cit. podle Pytlík 1985: 48).

Kisch se svým pojetím Prahy odlišuje od většiny spisovatelů Pražského kruhu, kteří v ní viděli především záhadný prostor opředený tajemstvím. Kischův pohled společně s celou řadou dalších autorů, většinou českých, kam se řadí i Kukla, vnímá město realističtěji, skrz život obyčejných lidí, jejich životních příběhů a osudů prostřednictvím poetiky města. Dle Ripellina se v popisu nočního života tzv. pražské spodiny Kischovi, který byl častým štamgastem kdejakého nočního podniku různé cenové kategorie, nikdo nevyrovná. Se svou novinářskou zvědavostí, reportérským umem a hladem po černé kronice barvitě vylíčil život lidí na okraji společnosti. Ve svých reportážích popisuje život pražské galerky – prostitutek a pasáků, pijanů, kriminálků, lidí bez domova a dalších (Ripellino 2009: 40). Kisch se neuchyloval pouze k popisům jednotlivých míst a postav, ale poodkryl rovněž i citovou stránku zmiňovaných osob – lidskou zranitelnost a strach, často ukryté pod vrstvami líčidel a extravagantních svršků či pocity bezprávi a bídy.

Kukla představuje Kischovi v mnohém podobný, ale zároveň i odlišný typ „pražského reportéra“. Praha jako město není v jeho díle jen prostředím, do něhož je lokalizován děj, kde se pohybují jednotlivé postavy a v němž se nachází jednotlivá místa a prostory autorova zájmu. Lze na ni navíc pohlížet i jako na subjekt. Jeden z pohledů, který Kukla čtenáři poskytuje, je Praha zanikající

---

²⁹ KISCH, Egon Ervin. *Pražská dobrodružství*. Praha: Svoboda, 1968.

a vznikající. Autor popisuje ústup historických čtvrtí se zapadlými uličkami nové moderní Praze vyhovující potřebám doby. Spisovatel předkládá i obraz města jako živoucího organismu se svými figurkami, podezřelými lokály a tajemnými zákoutími. Na pozadí těchto dvou obrazů stojí Praha se svou bohatou historií a legendami, nesoucí si svá tajemství (srov. Hodrová 1994: 94–96). Důležitým aspektem v Kuklově tvorbě je i historická situace, především rozvoj městské architektury, dále pak vztah mezi centrem a periferií, jakožto městem s pamětí a městem bez paměti (srov. Hodrová 1994: 100–101) a vytvoření jednoho velkého prostoru, tedy Velké Prahy. Kukla s Kischem tak navazují svým reportážním dílem o životě pražského podsvětí na tradici, kterou v 19. století započal Jan Neruda ve svých *Pražských obrázcích*. Kuklu s Nerudou pojí ještě jeden společný rys, a to kritický postoj k veřejným otázkám a jeho jasná sympatie k vrstvám společensky slabším. Kukla volal po společenské odpovědnosti ze strany vedení města a bohatších vrstev společnosti. Jak říká v závěru *Konci bahna Prahy I*, nechtěl „vylíčením, někdy i brutálním, nešvarů a hrůzy bahna pražského kořistiti z jeho strašných zjevů, ale odhalením hnilobného stavu přispěti k vyléčení morové choroby a k jasné očištění! (Kukla 1927a: 330). Kukla byl, na rozdíl od Kische, který se ve svých barvitých reportážích vlastnímu hodnocení vyhýbal a vykreslil situaci skrz život obyčejných lidí, jejich životních příběhů a osudů, zaujatým pozorovatelem, přiklánějícím se vždy k určitému stanovisku – ať už se jednalo o asanaci, morálku či bytovou otázku. Kukla se svým dílem řadí k autorům městské prózy přelomu 19. a 20. století, kombinující dobrodružný děj a motiv tajemství se sociálním aspektem.

V současné literatuře patří Karel Ladislav Kukla spíše k zapomenutým autorům, jeho díla jsou hodnocena pro své literární kvality jako nízká či dokonce braková a v dnešním literárním kontextu vnímána především jako pragensie (Sládek 2017: 50–51). Pokud však odhlédneme od nedostatečných literárních kvalit jako jsou umělé fabule, strnulá popisnost a plochý jazyk, je nutné vyzdvihnout společenské a kulturní fenomény, kterým se Kukla v celém svém díle věnoval a soustavně se k nim vracel či na ně upozorňoval. Z tohoto pohledu by měl být vnímán jako pražský autor přelomu 19. a 20. století, který svým tematickým záběrem dokázal s notnou dávkou autenticity zachytit proměny tehdejší společnosti.

4. Kukla – pozorovatel nejen nočního života v Praze

Kukla se pražskému nočnímu životu, který je spojen především s nočními podniky od luxusnějších salónů a kaváren až po pijácké krčmy a nevěstince, věnoval ve většině svých knih. Staví se do pozice pozorovatele či chodce procházejícího se nočním městem a ukazujícího čtenáři nástrahy a pokušení jednotlivých míst Prahy. Právě díky jeho barvitým popisům podniků, ulic či osob se do dnešní doby dochovalo mnoho detailů dnes už neexistujících míst. Kuklův přínos tkví především v autentičnosti, živosti a barevnosti jeho líčení pražského nočního života, ze kterého čerpali a dodnes čerpají mnozí další autoři zabývající se životem Prahy na přelomu 19. a 20. století. Kukla je často citován v pragensiích, například v edici *Zmizelá Praha* nakladatelství *Paseka*, konkrétně v knihách *Nevěstince a nevěstky*³⁰ či *Život v pražských ulicích*³¹ se hojně čerpá z jeho knih, především tedy z obou dílů *Konce bahna Prahy*. Jako pramen posloužily Kuklovy knihy *Konec bahna Prahy I, II* a *Noční Prahou*, také pro monografii *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*³², která se zabývá právě obdobím, do kterého spadají i Kuklovy knihy. Dále Kuklovu znalost pražského života, především pražských nevěstinců a prostitutek, využila v knize *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*³³ Milena Lenderová. V neposlední řadě Kuklovo svědectví o životě pražské chudiny, nemajetných vrstev a o bytové otázce na přelomu 19. a 20. století, a i po první světové válce posloužilo odborným pracím zabývajícím se pražskými nouzovými koloniemi – *Pražské nouzové kolonie*³⁴ a *Lidé periferie*³⁵.

---

³⁰ KOPÁČ, Radim – SCHWARZ, Josef. *Nevěstince a nevěstky. Obrázky z erotického života Pražanů*. Paseka: Praha, Litomyšl, 2013.

³¹ MÍKA, Zdeněk. *Život v pražských ulicích*. Paseka: Praha, Litomyšl, 2013.

³² ALTMAN, Karel. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*. Brno: Host, 2003.

³³ LENDEROVÁ, Milena. *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*. Praha: Karolinum, 2002.

³⁴ TŮMOVÁ, Vanda. *Pražské nouzové kolonie*, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1971.

³⁵ HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.

4. 1 Oblíbená pražská místa Kuklových postav

4. 1. 1 Salóny lásky a nevěstince

Prostituce – „pohlavní zaprodávání se za mrzký peníz“, je podle Kukly věčným zlem všech zemí a všech národů již od úsvitu lidstva, protože pohlavní pud je vášní nejmocnější, hybnou pákou všeho života (Kukla 1927a: 171). Ottův slovník tvrdí, že prostituce plyne přímo z poměrů společenských, je vyhledávána muži a nabízena ženami, u jedněch je příčinou pud pohlavní, u druhých je motivem výdělek (Ottův slovník naučný 2000: 787). Kukla taktéž tvrdí, že pohlavní pud má při odhodlání k prostituci roli nevalnou a že většinu prostitutek na tomto řemeslu láká volnost a neukázněnost života, a především vidina lehkého výdělku (Kukla 1927a: 175).

Společnost měla k prostituci tradičně ambivalentní vztah. Na jedné straně byly prostitutky vlastně exkomunikovány, na straně druhé byly tolerovány (Kopáč – Schwarz 2013: 9). Část veřejnosti na prostitutky hleděla jako na ubohé oběti sociální bídy, ovšem nemusela to být pouze bída hmotná, ale daleko častěji šlo o bídu mravní. Důvody, které podle něj nejvíce dívek přiváděly na scesti, byly mravní zchátralost dospělých, mravní nízkost nebo ztráta rodičů, využití děvčete a zanechání jej vlastnímu osudu, dále pak lenost, a nakonec nouze a potřeba uživit sebe a rodinu. Ženy prodávající se z bídy byly samy o sobě smutným, těžko omluvitelným jevem. Kukla považoval za stokrát lepší sebehorší práce, které nemohou nikoho zneuctít, žebrotu či dokonce krádež. Dle něj bylo lepší se z bídy dopustit všeho jiného než ohavného prostitučního řemesla a obchodovat s tělem i duší. Viděl v prostituci velký problém, který bude nutné vyřešit. Rozděloval prostitutky, podle způsobu jejich života, na prostitutky vrozené a přechodné. Tvrdil, že přechodné prostitutky berou tuto živnost pouze jako dočasnou fázi života a je možné je ještě vhodným způsobem zachránit, zatímco prostitutky vrozené tímto svým řemeslem mnohdy strávily velkou část života a většinou na jeho následky umíraly (Kukla 1927a: 175–178).

Dle autora popis se prostitutky³⁶ rekrutují ze dvou skupin. V prvním případě jde o dívky z nezámožných rodin, jejichž otcové jsou často alkoholici a matky znavené

---

³⁶ To, že byla prostituce v této době rozšířeným jevem, dokládá i obraz prostitutky v tehdejší jazyce. Slovo prostitutka se vyznačovalo velkým množstvím synonym, především slangových od pejorativních až ke

životem, kteří o své dcery nejeví přílišný zájem. U těchto dívek je společná touha zalíbit se. Začínají při zábavách v hostincích a kavárničkách, přičemž se z darů za své služby šatí a živí a postupují v hierarchii tohoto řemesla výše – k barové dámě. Na této úrovni se však udrží jen několik let, aby skončily jako pouliční prostitutky. V nejhorších případech jsou i odtud donuceny k přesunu na periferii. Druhou skupinou jsou prostitutky rekrutující se ze služek. Ve většině případů přijde tato žena do Prahy za službou bez jakékoli výbavy a ztratí-li zaměstnání, skončí na ulici, kde se jí ujme nějaký muž, kterému je ona vděčná za polévku či kávu a ze kterého se postupem času stává důvěrný známý. Takto to praktikuje s více muži a zvyká si na řemeslnou prostituci. Prostitutky z řad služek přeskakují vzhledem ke své nevzdělanosti kariéru barové dámy a končí rovnou na ulici (Kukla 1927b: 39–40). Autor na jednu stranu tyto „padlé ženy“ lituje, na druhou stranu si uvědomuje, že pro mnoho z nich je tento osud dobrovolnou volbou před tradičním zaměstnáním. *„Člověku je až líto těch děvčat, vždyť jsou mezi nimi i tvorové velmi inteligentní, kteří se na úrovni dokážou bavit o čemkoli. Ale pracovat nebudou, raději podstoupí bídu a živoření.“* (Kukla 1927a: 175).

Místem s největší koncentrací nevěstinců v Praze bylo staré pražské ghetto. Právě sem se v noci často stahovali štamgasti a flamendři z pražských hospod. Načatý večer obvykle končil výzvou *„a teď pojďme do židů!“* Stahovali se sem mužští příslušníci všech sociálních vrstev a zájemci si mohli vybrat mezi různými úrovněmi podniků (podle Lenderová 2002: 86). V pověstné Páté čtvrti se veřejné domy a lokály nacházely na Josefské třídě, dále pak v Žatecké, Rabínské³⁷ a Cikánské³⁸ ulici (Kukla 1927a: 182). Atmosféru „páté čtvrti“ přibližuje ve své básni *„Z ghetta“* Jaroslav Vrchlický. Líčí, jak během horkého letního odpoledne zabloudil *„[...]v síť křivolakou nachýlených domů a špinavých, kam hlukem dálných hromů zněl vozů hlomoz, tlumen křikem dětí. Zde v směsi odpadků a rumů, smetí,*

škádlivým. V literatuře od Nerudy po Kische se lze setkat s výrazy označující prostitutku či nevěstku slovy jako kurvice, kurvisko, vábenka, zběhllice, amazonka veselosti, animírka, cajdrnožka, frcinka, kočinka, rozára či škeble (Kopáč – Schwarz 2013: 9). Kukla ve svých knihách používá jak klasických výrazů prostitutka, nevěstka, žena lehkých mravů, kleslé děvče či padlá děva, tak i literární nebo škádlivé označení animírka, otrokyně lásky, apačka nebo amazonka veselosti. Podobně, od neutrálního pojmenování až po pejorativa, označuje podniky provozující tuto činnost – salón lásky, nevěstinec, bordel či hampejz.

³⁷ Dnes Maiselova ulice.

³⁸ Dnes ulice Elišky Krásnohorské.

jsem viděl v shluku, povyku a křiku, jak uštvanou výsměšky uličníků se potáceti ženu. Obraz děsný!“ (Vrchlický 1903: 101). Další autor, který atmosféru a chování „páté čtvrti“ tematizuje ve svém díle, je Josef Svatopluk Machar. Do těchto míst zasadil děj románu ve verších *Magdalena*³⁹ a hned v úvodu barvitě popisuje kolorit těchto nechvalně proslulých míst:

*„...Nade Prahou
slunce právě zapadlo...
Sobota je. Měsíc květen.
Jevištěm je pátá čtvrť...
Žhavý den po slunce sklonu
poprvé si z hloubi oddych.
Vlhko jakés chví se vzduchem;
různé puchy intensivněj
zavánějí po ulicích
křivolakých, úzkých, krátkých.
Zavřeny jsou bídné krámky
zbožných dětí Israele,
ale tepna žití bije
kolem nich přec bouřným taktem:
pestrá směs tu lidí víří
za hovorů, smíchu, žertů,
dělníci, již od výplaty
v umazaných šatech přišli,
vojáci a pobudové,
fabričky se žlutou lící,*

---

³⁹ MACHAR, Josef Svatopluk. *Magdalena*. Praha: Aventinum, 1930.

*s vlasy v čelo sčesanými,
štěbetavé služky křičí
kolem kašny, sešlé ženy,
bledé děti na svých rukou,
přede dveřmi domů stojí
hovořice ostrým hlasem;
z krčem přízemních už kmitá
světlo plynu, utlumené
červenými záclonami,
místy skřek zní harmoniky –
tepna žití bije... bije...“ (Machar 1893: 9–10).*

Kukla detailně popisuje praktiky, které lehké ženy uplatňovaly, aby nalákaly zákazníky: „*V průjezdech domů se povalovaly ženy s nalíčenými rty, sprostě se smály, šeptaly mužům cosi do ucha a zvedaly sukně, aby ukázaly své žluté a čížkové zelené punčochy. Staré kuplířky s bílými vlasy a visící sanicí zdravily z oken, klepaly a kývaly a brumlaly radostí a uspokojením, když se někdo chytíl do sítě a přiblížil se. Zde byl domov neřesti a navečer zval červenými lampami k návštěvě. Byly tu ulice, kde byl každý dům pajzlem, kde neřest spala s hladem v jedné posteli, kde souchotinářské ženy uvadlých způsobů provozovaly své smutné řemeslo.*“ (Kukla 1927b: 40–44). Lenderová rovněž popisuje způsoby pouličních nevěstek k zaujmutí zákazníků – lascivní postoje, chůze a provokativní gesta po oslovení kolemjdoucího větami typu: „*Dejte mi cigaretu*“, „*Vemte mě s sebou*“, „*Pojďte se zahřát*“, „*Pojďte se mnou na pokoj*“ či důvěrnější „*Fešáku, pojd' si ohřát nožičky!*“ (Lenderová 2002: 66).

Mezi nejznámější podniky patřil „bordel“ U Dvořáčky⁴⁰ či staré Dvořáčky, bývalé pražské uzenářky Barbory Dvořákové, na Josefské třídě na rohu Kaprovy ulice. Zde

---

⁴⁰ Tento podnik se stal předobrazem nevěstince Barbory Horákové v sociálním románu Gézy Včeličky *Policejní hodina*, seznamujícího s historií a životem pražského proletariátu na Starém Městě a Malé Straně

se shromažďovaly pouliční prostitutky žijící v nejubožejších poměrech z povzdálí sledovány svými pasáky, kteří se jimi nechali vydržovat. Nevěstince pro chudší vrstvy byly situovány v okolí Františku. Jednalo se o „bordýlky“ U Štěpánků, U Buchtů nebo V Cikánce (Kukla 1927a: 182–186). Lepší podmínky pro „živobytí“ měly prostitutky v nevěstincích, kde měly zajištěnou střechu nad hlavou. Tyto podniky patřily k těm noblesnějším a účtovaly si tedy vyšší taxy. Známy byl salón U Goldschmieda (U Goldšmídů), který sídlil v domě U Červeného páva v Kamzíkové ulici č. p. 543 (Kukla 1927a: 184). Zaměstnával minimálně osm „chovanek“ českého a jihoslovanského původu (Lenderová 2002: 85). Existenci tohoto podniku zmiňuje i Franz Werfel, který do něj zasadil děj své povídky *Dům smutku*⁴¹. Z jeho pohledu se jedná o jeden z nejvybranějších lusthauzů té doby, v němž se odkrývá řez společností od špiček společnosti až k tzv. spodině. Hosté podnik důvěrně nazývali salon Gogo a chodili sem „na lov kamzíků“. To, že Goldschmiedův bordel patřil k těm nejlepším, dokládá fakt, že mezi jeho návštěvníky patřil i kancléř Otto von Bismarck. Ten tu údajně slavil vítězství v bitvě u Hradce Králové v roce 1866. Během jednoho večera prý zvládnul obšťastnit celkem šest slečen a jméno jedné z nich, Milady, měl vyrýt briliantem svého prstenu na okenní tabulku (Kopáč – Schwarz 2013:120). Tuto avantýru německého kancléře slavícího v Praze válečný úspěch potvrzuje v doslovu k *Domu smutku* František Kafka, ovšem s tím rozdílem, že slečen bylo pět (srov. Werfel 1970: 100). Docházeli sem synkové z lepších rodin, bohatí podnikatelé, šlechtici i členové vládnoucího rodu (Lenderová 2002: 94). V době pořádání Jubilejní výstavy v roce 1891 byly prý u Goldschmiedů vyhrazeny zvláštní ložnice arcivévodům Františku Ferdinandovi d'Este a jeho bratru Ottovi. Také arcivévoda Karel, budoucí poslední císař Rakouska-Uherska býval v mladých letech hostem těchto podniků⁴² (Lenderová 2002: 94).

---

v osmdesátých a devadesátých letech 19. století. Ukazuje rovněž prostředí nevěstinců, nočních podniků a životů tzv. pražské spodiny.

⁴¹ WERFEL, Franz. *Dům smutku*. Praha: Orbis, 1970.

⁴² Návštěvy členů habsburského rodu v pražských nevěstincích zmiňují např. Karel Ladislav Kukla v povídkách *Zlatovlasá Elsa a Tři poličky pro následníka trůnu* či Franz Werfel v povídce *Dům smutku*, kdy se děj této povídky časově odehrává noc po zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este 28. června 1914. Werfel zde dokázal vystihnout soužití českého a německého prostředí Prahy těsně před vypuknutím první světové války.

Další známé podniky byly U Friedmanna na rohu Josefské⁴³ a Rabínské⁴⁴ ulice č. p. 95/9. „*V lesklých lokálech se koncentrovala hlavně bohatá cizina, s níž si Friedmann, nejelegantnější detektiv staré Prahy, udělal známost na svých policejních zahraničních výzkumech po celém světě.*“ (Kukla 1927a: 181). Tento dům byl během asanace zbořen a nahrazen novostavbou č. p. 96 v dnešní Široké ulici, v jejímž portálu dřívější historii místa připomínají dvě sochy nahých žen (Kopáč, Schwarz 2013: 25). Dalšími luxusnějšími podniky byly nevěstince U Napoleona nebo Radeckého v Rybné uličce. Bordel U Napoleona jako jeden z mála pražských nevěstinců zanikl až na základě aboličního zákona v roce 1922 (Kopáč, Schwarz 2013: 140). Honosně působil v nuzném prostředí Josefova i salón Aaron (Kukla 1927a: 184). V těchto honosnějších nevěstincích získávali mužští příslušníci bohatších pražských vrstev první sexuální zkušenosti.

Pátá čtvrť i přes existenci mnoha vykřičených domů a přítomnost prostitutek, jejich pasáků a jiných pochybných existencí, zůstala především židovskou čtvrtí a bydlištěm ortodoxních Židů, kteří respektovali všechna církevní nařízení a svátky. Docházelo tak k prolínání odlišných způsobů života a často se „*do hlaholu tančiren, povyku opilců, do cinkání harfa výskání a pištění kurev mísily monotónní litanie sobotních modliteb, linoucí se ze synagog*“ (Ripellino 2009: 146). Zástupci města a strážci pořádku se snažili prostituci v těchto místech eliminovat, neboť se nacházela v bezprostřední blízkosti nově vzniklé Pařížské ulice, v níž bydlela pražská zámožná buržoazie a byly zde situovány i školy všech stupňů (Lenderová 2002: 66). Proti svéráznému nočnímu životu však nemohli nijak zakročit, jelikož nevěstince byly zřizovány jako živnosti, z nichž plynuly do státní kasy řádné daně. Státu byly veřejné domy užitečné i v mnoha jiných ohledech, mnozí majitelé podniků a někdy i samotné prostitutky totiž fungovali jako informátoři o dění v pražském podsvětí (Kopáč, Schwarz 2013: 14). Rakouská policie odměňovala konfidenty za prokázané služby koncesí nevěstince. „*Takový lecjaký ničema, pro krádež a jiné zločiny třeba kolikrát trestaný, který se nabídl tajně policii za rakouského režimu za špicla ‚od kusu placeného‘, byl arci schopen každého padoušství a poněvadž věděl, že jeho konečným cílem a výsluhou místo pense ‚za řádné chování‘ je udělení některého brlohu prostitute*“ (Kukla 1927a: 180).

---

⁴³ Dnes Široká ulice.

⁴⁴ Dnes Maiselova ulice.

Kukla zmiňuje jména majitelů luxusnějších veřejných domů jako Lederer, Žemlička, Šuh a Kaucký, který provozováním nevěstince přišel k velkému jmění – zanechal po sobě sbírku starožitností a během života jezdil nakupovat diamanty na burzu do Antverp. Tyto podniky byly určeny té nejvybranější klientele. (Kukla 1927a: 184). Podnik Emanuela Kauckého se nacházel v Plátnářské ulici č. p. 125 a u Kauckého začínala svou kariéru známá Kischova postava Tonka Šibenice.

Řada nevěstinců se nacházela také na Starém a Novém Městě a Malé Straně. Nad vraty mnohých z nich visela barevná lucerna, pod níž se houpala tabulka s nápisem: „Našemu konání buď boží požehnání“. Prostituční útulky pro chudší vrstvy se nacházely v Železné a Kožné ulici a honosily se názvy jako „Mastný drdol“ podle havraního účesu majitelky namazaného koňským sádlem, dále „Kafemlejnek“ či nejubožejší místo prodeje lásky – podnik „V prdeli“ (Kukla 1927a: 184). Prostituce nejvíce bujela v ulicích Celetná, Kožná, Železná, Jilská, Melantrichova a kolem Staroměstského, Malého a Petrského náměstí. Na Novém Městě se prostitutky koncentrovaly především v ulicích – Řeznické, Hopfenštokově⁴⁵ a Školské (Lenderová 2002: 67). Na Novém Městě byl vyhlášen podnik U Čumpelíka na Zderaze. Místem s největší koncentrací vykřičených domů, „bordelů“ a „hampejzů“ na levém břehu Vltavy byla Břetislavova ulice na Malé Straně, které se říkalo Umrličí (Kukla 1927a: 184).

Pouliční prostitutky chodily v Praze na „holandu“, „na štrych“ nebo „na čáru“ nejčastěji do středu města. Jejich rajon byl vymezen od Václavského náměstí přes Příkopy kolem Prašné brány až k Celetné ulici nebo na opačnou stranu k Petrskému náměstí

(Kopáč, Schwarz 2013: 16). V okolí Prašné se odnepaměti shromažďovaly pouliční prostitutky. Kukla tato místa nazývá „pouliční burzou prodeje lásky“. Večerní atmosféru těchto končin popisuje následovně: „*S prvním soumrakem zastaví se na rohu Prašné brány a Obecního domu první obchodnice. K deváté hodině bursa jest v plném proudu. Spousta děvčat se tu nabízí. Mladé, staré, krásné i nekrásné, štíhlé podle vzoru Paříže. Ceny řídí se zde dle krásy, mládí, toalet a umění jednati se s zákazníky. Po půlnoci bursa ochabuje; kupci se rozejdou do svých domovů, nabízející rozběhnou se po pražských nočních místnostech.*“ (Kukla 1927b: 40–44).

---

⁴⁵ Dnes Navrátilova ulice.

I v Praze však postupem času existovala místa, kde byla prostituce přísně zakázána. Nařízením pražského policejního ředitele z roku 1903 bylo prostitutkám zamezeno pohybovat se na Příkopech, Ferdinandově třídě⁴⁶, Ovocném trhu, v Karlově ulici, na Václavském náměstí, v městských sadech, na Letné a v Bubenči. Od roku 1916 pak měly prostitutky celoplošně zakázáno zdržovat se na veřejných promenádách, před nádražími, divadly, kasárnami a kostely (Lenderová 2002: 67).

Osud prostitutky byl často nemile ovlivňován kuplířkou, pasákem či „bordelářem“. Kuplířka lapala s falešným soucitem nešťastné, ve velkém městě ztracené venkovanky hledající práci, brala je zpočátku pod svá ochranná křídla, aby je následně zadlužila a prodala. Dále kuplířky fungovaly jako organizátorky dostaveníček, orgií, dohazovačky bytů či jako pouliční volavky. Pasák navenek nevěstku chránil, ve skutečnosti ji však využíval jako zdroj vlastní obživy a sexuální potěchy. Mnohé prostitutky byly svými pasáky vydírány a bity. K řemeslu pasáka patřilo také okrádání zákazníků či obchodování s alkoholem a omamnými látkami (Kopáč – Schwarz 2013: 12). Kukla odsuzoval „rakušácký“ systém zotročování lehkých žen ve veřejných domech, kdy stát podporoval jejich majitele na úkor žen a dívek, které se dostaly do jejich vlivu, a po vzniku republiky se stavěl na stranu podpůrců aboličního zákona. *„Každá padlá děva, která se dostala do drápů majitele bordelu, byla nenávratně ztracena. Protože mu byla policií vydána zcela napospas, musela přijmout všechny jeho podmínky. A ty byly skutečně příšerné: každá prostitutka si musela platit za stravu, šatstvo, obuv, různé cetky a ceny byly tak vysoké, že zůstávala věčně zadlužena a nemohla se nikdy vyrvat z jeho moci, dokud za ni jiný lidokupec nebo milenec či příbuzný obrovské nedoplatky ‚nezatáhl‘ do posledního haléře.“* (Kukla 1927a: 179–181). Autor poukazuje na vysoké ceny, jaké pasáci a „bordeláři“ svým „slečnám“ i za maličkosti účtovali a které ve srovnání s poválečnou drahotou byly závratné. (Kukla 1927a: 181).

Dále poznamenává, že v roce 1886 bylo v Praze osmdesát šest nevěstinců, ale v následujících letech došlo, především vlivem asanace Josefova, jenž byl centrem prostituce, k jejich radikálnímu úbytku. V roce 1919 zůstalo v Praze pouhých devět nevěstinců. Jejich zánik urychlily především bytová krize a nové

---

⁴⁶ Dnes Národní třída.

pořádky Československé republiky, která se snažila problém v podobě veřejných domů řešit. (Kukla 1927a: 184).

Ačkoli po první světové válce začaly vykřičené domy a „bordely“ československém státě v souvislosti s vydáním aboličního zákona⁴⁷ v roce 1922 postupně zanikat, nikdy se je nepodařilo odstranit úplně (Lenderová 2002: 8). Zákon zrušil reglementaci⁴⁸ prostituce a zakázal zřizování a udržování nevěstinců (Lenderová 2002: 51), avšak prostituce byla před státem vždy o krok napřed. Začaly se objevovat tajné podniky prostituce, které pod rouškou solidních hostinských živností, kaváren, vináren, šantánů, elegantních tančiren a divadélek provozovaly prostituci i nadále. Dřívější nevěstince tak nahradily nové podniky často s anglickými a francouzskými jmény. Kukla poznamenává, že prostituci se vymýtit nepodařilo, ba naopak. Ve dvacátých letech měla možnost se skrývat pod různými názvy barů a nočních vináren a úřady měly malé pravomoci zakročit (Kukla 1927a: 336). Lenderová zmiňuje, že „alternativní“ nevěstince v Praze zaznamenaly enormní nárůst. Zákon se minul účinkem. Chyběla někdejší policejní kontrola nad podniky a nesplnil se ani proklamovaný cíl zákona – snížení počtu pohlavně nemocných, naopak v dalších letech došlo k nárůstu venerických chorob (Lenderová 2002: 57).

Kukla v *Konci bahna Prahy* ukazuje, jaký osud čekal na infikované prostitutky na konci 19. století. Lehčí případy mířily „na polepšovnu“, ty horší do blázince a nejhorší případy pak končily ve společné šachtě na Olšanech. Pro prostitutky a ostatní živly fungovaly v Praze cely předběžného zadržení i věznice. Nejznámější byla Fišpanka v Trojické ulici v Podskalí, kam se nejednou dostalo mnoho pražských pouličních živlů. Na první pohled nepůsobila budova v řadě typických omšelých baráček jako věznice, nebýt zamřížovaných oken. Svůj název dostala podle továrny na kostice, tzv. fišpanky, která se v těchto místech v 50. letech 19. století nacházela (Kukla 1928: 29). „*Bývala to haluzna fabrická, přetvořená*

---

⁴⁷ Podle aboličního zákona o potírání pohlavních nemocí, jak se oficiálně zákon z roku 1922 jmenoval, byly policejní úřady povinny zničit veškerou dokumentaci prostituce, která by se týkala konkrétních osob. Abolice postavila prostitutky do rovnocenné pozice před zákonem jako ostatní. Dále dala každému právo vystoupit proti zdroji nákazy a povinnost léčit získanou nákazu. Hlavní roli hrála především osvěta a důraz na vzdělání žen v této oblasti.

⁴⁸ Reglementace se snaží o nastolení pravidel. Toleruje prostituci jako nezbytné zlo, ale snaží se o její kontrolu a vytvoření pravidel, v jejichž rámci se může tato činnost odehrávat.

na pražskou ‚šupárnu‘ z dřívější továrny na kostice čili po staropražsku ‚fišpanky‘ – hostívala s počátku až do konce světové války jen lehčí provinilce proti nepatrnému paragrafu, malé zlodějíčky, luňáky a vagabundy, kteří tam byli dodáni soudem po odbytí trestu, aby byli posláni postrkem do příslušných obcí – šupem ‚po šnúře‘ “ (Kukla 1932: 9). O tom, jak tyto propuštěné ženy vypadaly podává Kukla svědectví v humoresce *Fišpankářky* či pod dalším názvem *Frantík Šimša, ochránce sebevrahů*, tragikomicky zobrazující osud dvou žebravých tulaček (Kukla 1928: 29–46, Kukla 1931: 35–46). Autor detailně popisuje nuzný vzhled obou právě propuštěných „poběhlic“ - sešlé, rozcuchané, poďobané od neštovic a následuje důkladná charakteristika každé z nich: „Starší z nich as kopuletá matrona, byla vyčouhlá a dlouhá jak chmelová tyčka a měla zcela bezzubou hubu, na nose koštěné brejle a na čapích nohách šlakové bačkory. Mladší vyhlížela jak obryně z komediantské panoramy; tloušťkou sotva oddychovala i měla na bosých nemotorných nohách velké pantofle, na hořejším rtu slušné kníry a nad nimi baňatý červený nos“ (Kukla 1928: 31).

Prostitutky byly na Fišpance umístěny ve zvláštním oddělení za dřevěnou mříží a pobyt ve zdejším zařízení je příliš nevzrušoval, jak dokládá i Kukla: „Je jich tu celá řada, docela mladičké i staré veteránky. Sedí za prostým stolem na hrubé lavici a besedují.“ (Kukla 1927b: 236). Dalšími podobnými zařízeními byla Svatováclavská trestnice taktéž v Podskalí, věznice zemského trestního soudu na Karlově náměstí, civilní trestnice na Pankráci, ženská trestnice v Řepích a Trauttmannsdorfský palác na Hradčanech. Do městských věznic svážel zadržené žebráky, prostitutky a tuláky tzv. zelený anton – policejní vůz určený pro přepravu delikventů (Kopáč – Schwarz 2013:201). Oběti pohlavních chorob a alkoholu končily v ústavech pro choromyslné na Kateřinkách a v Bohnicích (Kukla 1927b:274). Cesta zpět, k normálnímu životu, se povedla zřídka. Pomocnou ruku podávaly četné spolky, převážně na humanisticko-církevním základě. Jako první v roce 1886 spolek pro záchranu hynoucích žen a dívek Domovina, následovaly v roce 1909 Záchrana, Československá záchrana českých zájmů a Armáda spásy v roce 1919 (Kopáč – Schwarz 2013: 13).

Mnoho pouličních i „bordelních“ prostitutek se díky svému řemeslu proslavilo a vstoupilo do pražského folkloru. Staly se tak aktérkami různých historek a legend. Asi nejznámější pohledy do duše nevěstky a nitra bordelů pocházejí z per dvou

pražských Němců Egonu Ervina Kische a Franze Werfela. První z nich v povídce *Nanebevstoupení Tonky Šibenice* retrospektivně vykreslil lidský pád nevěstky. Tonka, vlastním jménem Antonie Havlová, která začínala svoji kariéru v salonu U Kauckých v Platněrské ulici, vypráví na cestě do nebe, jak přišla ke své přezdívce. Kisch v této povídce zmiňuje i vyhlášené pražské nálevny Bataliόν, Žbluňk či Mimosu. Opačný pohled ukazuje v povídce *Dům smutku* Franz Werfel. Jeho hlavní hrdinka, hrdá a vybíravá nevěstka Ludmila, také začínala v pražském bordelu – U Goldschmiedů v Kamzíkove ulici. Avšak tato žena se dokázala vrátit do lepší společnosti a stát se dokonce manželkou poslance (Kopáč – Schwarz 2013: 19–20).

Také Karel Ladislav Kukla v *Konci bahna Prahy I a II* představuje osudy těchto žen, které se proslavily tělesným umem. Nejznámější z nich, Tonku Šibenici, jejíž osud zpopularizoval Egon Ervin Kisch⁴⁹, následují Pepka Kaprál, Studentská Líza, Tonka Myš fórová a její rivalka Fanka vzteklice alias Vzteklá kočka, Česká Líza z barikád, Zlatovlasá Elsa či Jana ze salonu Aaron, tzv. démon ghetta.

4. 1. 2 Hospody a kořalny

Jak píše Karel Altman v úvodu první kapitoly v knize *Zlatá doba štamgastů pražských hospod* máloco je pro Prahu natolik typické jako celá řada hostinských zařízení nejrůznějšího typu. Bez hostinských podniků, které již dávným Pražanům i přesporním uspokojovaly nejrůznější potřeby, si nelze společenský život v Praze představit (Altman 2003:7–8). Rozvoj hostinských zařízení zhruba od začátku 19. století výrazně ovlivnila postupující průmyslová revoluce se svými průvodními jevy. Z nich byl nejvýznamnější příliv tisíců nových přistěhovalců z venkova do města. Důsledky hospodářského rozmachu, které se v životě Pražanů projevovaly od přelomu 18. a 19. století, se odrazily i v rozvoji hostinských zařízení. Nová doba přinesla i celou řadu změn v životě hostinských zařízení, neboť rozvoj hostinské živnosti se přizpůsoboval požadavkům různých vrstev společnosti. Rozdílný styl života měšťanů a vyšších společenských tříd lišící se od života živnostníků, vzdělanců a studentů, úředníků, umělců, a hlavně těch chudších a nejbídnejších, dělníků z manufaktur a továren, nezaměstnaných povalečů i deklasovaných živlů a spodiny pražské společnosti, si vynutil existenci velkého

---

⁴⁹ Povídka *Nanebevstoupení Tonky Šibenice* z roku 1921.

množství rozmanitých typů hostinských zařízení (Altman 2003: 10). Hospoda jako instituce má v české kultuře zvláštní specifické postavení související s jejím podstatným podílem na vzniku novodobé české společnosti. Hospoda jako veřejný prostor sehrála v této době klíčovou roli v socializaci vlasteneckého kulturního projektu, a to především tím, že nabízela veřejný prostor pro komunikaci v češtině. Především byla však hospoda prostorem komunikace o každodenních věcech, kulturních, literárních či politických (Macura 1997: 63–65).

Své podniky odpovídající úrovně tak v Praze měli nejen měšťané, úředníci, intelektuálové a umělci, ale stejně tak i nejnižší vrstvy a deklasované živly (Altman 2003: 22). Právě jejich život, k němuž patřilo i navštěvování různých hostinských a nočních zařízení, Karla Ladislava Kuklu zajímal a ve svých knihách, především v *Ze všech koutů staré Prahy*, *Konec Bahna Prahy I a II* a *Noční Prahou* přináší pohled do mnohých nočních podniků tzv. pražského bahna na přelomu 19. a 20. století. Patřily k nim různé zpustlé hospody a kořalny hlučící po celý den od samého jitra až do večera, ale také rozmanité nálevny a putyky, zejména pak ty otvírající až po soumraku, často nazývané noční čajovny nebo kavárny, a samozřejmě nevěstince a hampejzy. Nejvíce těchto podniků vzniklo právě v období Kuklovy tvorby, tedy v posledních desetiletích Rakouska-Uherska (Altman 2003: 22).

Místem Kuklova zájmu byly zvláště podniky pražského Josefova, tzv. Páté čtvrti, které bývaly před rozsáhlou asanací této starobylé čtvrti na konci 19. století vyhlášené nejen po celé Praze, ale i široko daleko. Josefov byl označován za pražskou stoku, sídlo všech neřestí a zpustlých individuí. Komu ve městě nebylo právě nejvolněji a nejbezpečněji, tomu se stalo Židovské Město vítaným a spolehlivým azylem. Bývalo to pravé „eldorado výstředníků“ s centry prostituce, prosperovaly zde proslulé kavárničky, v nichž se rozsvěcovalo teprve o půlnoci a zhasínalo až v poledne druhého dne, kde se odehrával divoký noční život. V tomto svérázném světě zhýralců ovšem bývaly právě různé noční lokály těmi nejvyhledávanějšími místy. Vždy od setmění po rozbřesk bývalo v těchto místech rušno a veselo, neboť sem zapadali ti, kterým byla noc dnem (Altman 2003: 23–24).

Povídka *Batalión*, v níž autor barvitě vyličil osud vyhlášené kořalny Páté čtvrti, patří v Kuklově tvorbě k tomu nejznámějšímu a přetrvávajícímu

ve společenském povědomí. Ačkoli se výrazně neliší od Kuklova typického stylu psaní, motiv ztroskotance v postavě doktora Uhra spolu se zapojením sociálního a milostného prvku v syžetu hlavního děje vytvářejí přesah této povídky nad ostatní autorovy pražské obrázky (Sládek 2017: 51). Bataliόν byl ve své době nejznámější pražskou kořalnou. Kukla tento pověstný podnik pražské spodiny nazýval „*útlkem mnohých nešťastných duší, azylem mnohých bídníků, velkoměstskou stokou, kloakou zločinu či propast a bařinu, v níž tonuly poslední stopy bludných existencí a ohromný hrob, kde zmíraly poslední zbytky zmařených životů*“ (Kukla 1931: 17–18). Bataliόν se nacházel mezi Staroměstským náměstím a Pátou čtvrtí, v podloubí na rohu Platnéřské ulice, v bezprostřední blízkosti staroměstského chrámu sv. Mikuláše (Kopáč – Schwarz 2013: 76). Kolemjdoucí zarážel omamující a odporný zápach lihovin linoucí se z nízkého podsklepního podniku. Odtud vycházela zmatená směsice chraplavých hlasů, zvuky prudkých hádek, hlasitý smích či drsný zpěv pouličních odrhovaček (Kukla 1931: 17).

Kukla detailně popsal i interiér lokálu. Po vstupu se příchozím naskytl v šerém přítmí a uprostřed čpavého dýmu obraz podezřelých postav, zbědovaných opilců s kalnýma očima. Tato místnost sloužila jako ohřívárna a noclehárna pražské spodiny – tuláků, alkoholiků či propuštěných vězňů (Kukla 1931: 18–19). Vybavení bylo skromné, ostatně v mnohých podnicích toho nejnižšího ražení – v kořalnách, putykách, nočních kavárnách, mnohdy ani nebyly židle, jelikož majitelé předem předvíдали divoké chování svých štamgastů (Altman 2003: 72). Celý nábytek uvnitř se sestával z odřené lavice umístěné podél oprýskaných vlhkých stěn. Dále se zde nacházel velký hrnec, v němž si mohli příchozí ohřát polévku a malý střepek zrcadla, před nímž se mohli „hosté“ upravovat. V obsluhování se střídali zavalitý hostinský se svojí ženou, která nalévala pijanům uvnitř lokálu a venku v kotlíku vařila pro široké vrstvy obecnosti (Kukla 1931: 18–19).

„Bataljónisté“ si na živobytí vydělávali především nekalostmi, krádežemi či žebráním. Někteří byli pasáky žijícími z výdělku svých nočních krás, jarmarečními falešnými hráči nebo dobrodruhy nejrůznějších povolání. Jeden ze stálých štamgastů kradl po ulicích psy a následně je prodával, nebo je v hrozném stavu vracel majitelům za výhodnou odměnu jako slušný nálezce. Dalším známým návštěvníkem kořalny byl Steinfeldler zvaný Beznoska, neboť měl „*nos rozplácnutý jako pantofel a tak hrozně huhňal, že mu nebylo lze slova rozumět*“. Kukla

ho popisuje jako „umělce, který předělával přírodu“. Barvil ptáky, aby měli vyšší cenu a zašival různá zvířata do jiné kůže. Toto řemeslo se mu však stalo osudným. Jednou předělal krysu na veverka a prodal ji jednomu pražskému měšťanovi. Ten se z veverka velmi radoval, protože tropila různé akrobatické kousky. Avšak krysa se v noci z veverčí kůže prokousala a nového majitele vyděsila natolik, že z toho dostal mrtvici. Beznoska byl za tento svůj kousek odsouzen a zatčen (Kukla 1929: 20). Kukla zmiňuje, že Bataliόν pohltil i spořádané lidi, například básníka Václava Šolce, německého právníka Kvida Hankeho, avšak nejznámější postavou, která doplatila na svody Bataliónu, byl pražský advokát – doktor František Uher (Kukla 1931: 26–27).

To, že byl Bataliόν postrachem noční Prahy, popisuje Kukla následovně: „*Republika Bataliónu nadělala v Praze svým časem mnoho hluku, nepokojů, výtržností, neplech i sensace, a policii i soudům dalo to po dlouhá léta mnoho práce, než divnou tu organizaci kleslých duší rozprášily a zničily.*“ (Kukla 1929: 12) Slavná pražská kořalna zanikla v roce 1893 a její štamgasti se museli přesunout jinam (Ravik 2006: 71).

Povídka *Bataliόν. Pražský obrázek z ovzduší alkoholu* vyšla poprvé časopisecky v zábavné příloze *Národní politiky* 29. října 1893 a jejím autorem byl právě Karel Ladislav Kukla. Téma Bataliónu získalo během krátké doby věhlas a vstoupilo i do několika uměleckých děl, díky nimž se jeho proslulost dále šířila. Jiří Opelík přirovnává námět této povídky, co se popularity týče, k dobovému šlágru (srov. Opelík 1973: 207). Jedná se například o jednoaktovku *Bataliόν*⁵⁰ od Leopolda Františka Šmída, písničkáře a provozovatele pražských šantánů, který byl přítelem Kukly a s jeho svolením byla původně povídka upravena v kabaretní jednoaktovku. Šmíd později v roce 1910 přišel s nápadem toto téma zfilmovat, avšak tato první němá verze se nedochovala. V roce 1922 zpracoval povídku *Bataliόν* Josef Hais Týnecký a jeho zpracování, které vyšlo jako třetí díl *Karlovských povídek*, v nichž autor věnuje pozornost především pražským deklasovaným vrstvám v okolí Starého Města a Podskalí, si získala oblibu a stala předlohou pro druhé němé zfilmování. Hlavní roli doktora Uhra ztvárnil Karel Hašler. Kukla, který námět Bataliónu považoval ryze za svůj, se však nedokázal smířit s faktem, že byla

---

⁵⁰ ŠMÍD, Leopold František. *Batalion. Obrázek z ovzduší alkoholu o 1 jednání*. Praha: nákladem Josefa Švába, 1923.

pro filmovou verzi zvolena předloha Haise Týneckého, poté, co se on sám nedokázal dohodnout s režisérem filmu Přemyslem Pražským. V předmluvě ke knize *Ze všech koutů Staré Prahy* „žaluje českému čtenářstvu“, že byl ošizen o své autorství a: „[...] *tenkrát a je podnes nejprvnějším objevitelem a literárním autorem historie Bataliónu v celé české literatuře a jediným iniciátorem toho, že po něm František Leopold Šmíd tu historii pouze jako aktovku zpracoval.*“ (Kukla 1931: 5-9)

V blízkosti Bataliónu se nacházela další vyhlášená pražská krčma – starobylá hospůdka U Zelené žáby. Dům je dodnes součástí historického radničního bloku budov. Jak píše Kukla: „[...] *všecku zkázu i báječné změny moderní dobou způsobené přetrvala dodnes samojediná.*“ (Kukla 1927a: 18). Dům U Zelené žáby má bohatou historii, podle pověsti sem chodil již král Václav IV. Další pověst praví, že sem chodil holandský malíř Pieter Breughel mladší, který rád popichoval hosty, aby nastala nějaká šarvátka nebo pranice, při nichž rád studoval rozvášněné tváře aktérů. Tyto praktiky uplatňoval i v jiných pražských hospodách, takže když nastala někde nějaká výtržnost, říkalo se, že tam byl určitě Breughel. Toto jméno přešlo zvolna do lidové mluvy jako „brajgl“ s významem nepořádek či výtržnost (Kukla 1927a: 20). Kukla dokazuje všeobecnou známost těchto dvou staroměstských hostinců popěvkem:

*„U žáby je vršíček,
a naproti domeček,
s alkoholem krámeček,
,Bataliónu‘ stáneček!“*

Známou pražskou kořalnou, „postrachem noční Prahy“ či „brlohem bídy a neřesti“ byl lokál U Dejlů nacházející se na rohu Rybné ulice a Dlouhé třídy na Starém Městě. Toto útočiště a domov bahna Prahy bylo pražskou hantýrkou nazýváno také jako krčma Žbluňk. Kukla tento podnik považoval za „[...] *typ pražského bývalého bahna ze všech nejtypičtější.*“ Dejlovi byli sklepní skrýši pražských zločinců a podvodníků, kam často mířila najisto policie (Kukla 1927a: 25). Podnik vlastnil známý pražský hostinský Mamert Dejl, který své hosty hierarchicky rozděloval již při vstupu. Nejubožejší a nejodranější nechával hned

u výčepu u dveří, aby bylo možno je vystrčit ven. Do herny mohli vstoupit řemeslníci, vojáci a karbaníci a nejveselejší místností bylo kasino, určené lépe oděným, slušným hostům, ze kterých „něco koukalo“. V herně hostům zpříjemňoval atmosféru hraním na harmoniku slepý Pepík, který poznával štamgasty podle řeči, avšak hlavní slovo měl sklepník Anton Luft, prává ruka hostinského Dejla, který si uměl poradit se všemi typy hostů. Ve všech místnostech lokálu se obvykle pilo a bavilo až do rána – „[...] *pan Anton, těžká vrána, zdrží kafky⁵¹ až do rána!*“ (Kukla 1927a: 26–27).

Kukla popisuje, že skoro celá Praha znala horní lokál „dejlovský“, ale jen málokdo věděl o mnohem větším prostoru pod šenkovnou, tzv. vlastní Žbluňk ve sklepech krčmy, kde v noci tábořilo až sto noclehářů (Kukla: 1927a: 26). Kukla, který měl možnost navštívit toto podzemní doupe pražského podsvětí, připodobňuje společnost obyvatel Žbluňku k zlodějům Thenardierovi a Montparnassovi z *Bídníků* Victora Huga (Kukla 1927a: 28).

Celých deset let byla tato krčma oblíbeným místem pražského bahna, až „*náhle zjara r. 1892 pana Mamerta truchlivá živnost omrzela, on opustil brloh, v němž zničil mužný věk, zdraví i čestné jméno, i trápen zádumčivostí a těžkou chorobou...skončil sebevraždou...tenkrát na sklonku máje našli jeho mrtvolu v šumném chuchelském háji visící na stromě poblíž sliveneckého kostelíčka... a od těch čas spěl ku konci i bývalý lokál nešťastného kavárníka.*“ (Kukla 1927a: 30). Nedlouho po této události byl Žbluňk policejně uzavřen (Kopáč – Schwarz 2013:143). A jak Kukla poukazuje, že: „*s krčmou Dejlovou zmizel kus pražského bahna k velkému žalu tehdejší ‚flámy‘ a ‚těžké váhy‘, která žal nad zkázou ‚nejslavnější‘ své vlasti vtělila v poslední pohrobní ‚píseň dejlovskou‘:*

„*Ruťa, ruťa, ruťa drá,
Dejlovic‘ nejsou víc,
Kaprovi‘ též v asanaci,
hledí smrti vstříc!
Padne Platnýřská ulice,
to nás, ach, bóli nejvíce,*

---

⁵¹ Jako kafky byli nazýváni přespolní hosté.

*se ‚Stoletkou‘ – to není žert
i ‚Lojzu‘ vezme čert!
‚U Lusků‘ Pepík Kuňadra⁵²
nezaválí už ‚Ruťa drá‘!
Pryč potom ruml z Prahy je,
pak: ‚Světě ádijé!‘
A M-ta! P-ta! Tl-ta drá,
pak světe...ádijé!...“ (Kukla 1927: 32)*

Podnik U Lojzicka měl podobný charakter jako krčma U Dejlů či Dennice. Lojzicek, vlastním jménem Alois Florián, byl podle Kukly malý tělnatý mužíček, jemuž se dlouhá koňská hlava komicky kolébala mezi přikrčenými rameny. V dobové odrhovačce se zpívalo: „*Kdo chce v ghettu žít, ten musí k ‚Lojzovi‘ jít.*“ Jeho osud byl podobný s hostinským Dejlem, také ukončil svůj život, kvůli neutěšené finanční situaci a žalobám, sebevraždou (Kopáč – Schwarz 2013: 149–150).

Krčmy s nechvalnou pověstí a shromaždiště „bahna Prahy“ se nacházely především na Josefově, tedy bývalém židovském ghettu. Jednalo se například o nalévárny Luskovic, Jenerál, Stará paní, U Třech kaprů či Dennice. Přespolní hosté byli v těchto místech posměšně nazýváni jako „vrány“, „kafky“, „hejlové“ či „křeni“ (Altman 2003: 27). Dennice se nacházela v Rabínské ulici č. p 220. Tato krčma a tančírna, podle Kukly „[...] *eldorado pražských gramínů a prodejných pouličních holek*“, bývala jedním z nejproslulejších nočních podniků Páté čtvrti (Kukla 1931: 159). Dennice byla policejně uzavřena již několik let před asanací a dům byl zbourán v roce 1903 (Kopáč – Schwarz 2013: 37). Tyto podniky, společně s nejznámějším – Bataliónem, musely ustoupit asanaci a do dnešního dne se zachoval pouze dům U Zelené žáby (Kukla 1931: 159). „*Z těch ponurých končin zmizely všechny pověstné hospůdky josefovské, chaos krčem, kavárniček a dupáren [...] na věky zavřely pak také své brány noční nalévárny a pelechy zvrhlé lůzy.*“ (Kukla 1929: 56).

---

⁵² Vreční číšník Josef Sýkora, známý spíše pod pseudonymem Pepík Lajtnant, zde předváděl za peníze akrobatické číslo (Altman 2003: 185).

Vyhlášeným podnikem, který skýtal zábavu a povyražení pod falešným pozlátkem předstírané noblesy a elitní výlučnosti, byla Kaiserova kavárna neboli Kaisrovka, sídlící na rohu Václavského náměstí a Vodičkovy ulice č. p. 772 a kterou provozoval kavárník Jan Kaiser. Tato noční kavárna se stala výjimečnou, protože získala značnou pověst a dobré jméno. Jednak se nacházela v samém centru města a jednak její hosté nepatřili k samému okraji společnosti (Bendová 2017: 75). Kavárna patřila k vyhlášeným místům, kde bylo možné seznámit se s lehkými děvčaty. Jedním z hostů býval i Jiří Karásek ze Lvovic, který zde sedával inkognito a pozoroval elegantně oděné prostitutky, půvabně se pohybující kolem kulečníku a hosty. Mnohá z básní v *Sexus necans* má původ právě v Kaisrově kavárně (Kopáč – Schwarz 2013: 166). Kukla v povídce *Z ráje do pekla v Ze všech koutů staré Prahy* ukazuje, že „Stará Kajzrovka“ byla kavárnou jen podle jména. Ve skutečnosti se podnik sestával z několika částí, z nichž měla každá svůj vlastní ráz, hosty i ovzduší. V prvním patře se nacházely dvě místnosti, jedna s výhledem na Václavské náměstí, která přes den sloužila jako kavárna a v noci se místo proměnilo v „*útulek fontán' a elegantnějších ,grisetek'*“. Druhá místnost s výhledem do dvora sloužila jako herna a kasino, tzv. „*Pražské Monako*“. Další částí byla tzv. „*bursa fiakrů*“, kde se provozoval obchod a pražští povozníci zde prodávali staré koně „*,hajtry' a ,hýče' za babku ,machlíkům' a koňským řezníkům*“ (Kukla 1931: 73–74).

Co se týče složení hostů, Kukla popisuje, že: „*hlavní slovo zde vedly od oběda až do večera staré matrony z pražských trhů, jež repetivou vyřídilkou ovládaly situaci a terorisovaly celou ostatní společnost. Ty tu měly své besedy, připíjely si sladkou rosoličkou, vykládaly své osudy, sny, maléry, líbaly se, plakaly i nadávaly a sklepaly celou Prahu.*“ Nejpopulárnějším prostorem Kajzrovky však byl tzv. „*Pražský ráj*“, polosklepní prostor, ve kterém se scházely „*excentrické živly velkoměstské, bez rozdílu jmění, národnosti i povolání a v jeho prosté, neúhledné kobce, v ovzduší plném zpěvu, plesu, ryčné hudby a výbuchů nevázané, bezuzdné veselosti, seděli na hrubých židlich svorně vedle sebe dovádíví staří páni i mladí hejskové, dělníci v hrubých halenách i elegantní gigrlata, žebráci a kavalíři, pepíci z Páté čtvrti i milionáři z Příkopů.*“ (Kukla 1931: 74–76). Starý Kaiser, ač Němec, se údajně rád bavíval s českou společností a aby dokázal, že to myslí upřímně, notoval s ostatními v proudu „*ráje*“: „*A to je ten sémě šéský tomov můj!*“ (Kukla 1928: 146–147)

Vyhlášeným místem pražské zábavy byl pivovar U Bucků na Poříčí: „*Buckovic byly už od nepamětných dob nejpopulárnější a nejrázovitější pražskou hospodou se všemi světlý a stíny, přednostmi a chybami lidových šenkoven, se svým výčepem levného piva v průjezdě*“. Hlavní postavou tohoto podniku byla Marie Blažková, podle Kukly „rázná paní Máry“, která patřila k drsnějším pražským sklepníčkám a štamgasty uměla zkrotit, čímž si od nich vysloužila přízvisko „stará Blažková“. Původně zájezdní hospoda se na konci šedesátých let 19. století proměnila v podnik, kde se pravidelně hrálo a zpívalo, čímž si rychle získalo oblibu Pražanů (Kukla 1928: 153–154). Autor zmiňuje i dobovou píseň:

„*Kdo chce v Praze co užít,
ten musí k Buckovům jít,
neb Pražák a Pražáka krev
tam najde vždy hudbu a zpěv!*“ (Kukla 1928: 155)

Dalším známým podnikem bývala noční vinárna Carmen, nacházející se nedaleko dnešního náměstí Republiky v Truhlářské ulici. Ta fungovala jako „[...] *pevnost snadno dobytých vojenských bardám a tisíců nezdolatelných těžkých flamendů z civilu i od militér, hýřících tam v svorném souladu*“ (Kopáč – Schwarz 2013: 176). Kukla ji popisuje jako „*pikantní noční vinárničku*“, která byla pátého března 1926 zničena při explozi ručních granátů, když vojáci z místních kasáren táhli ruční vozík po nerovné dlažbě (Kukla 1927b: 73).

Na Novém Městě, nedaleko Novoměstské radnice se nacházela kavárnička U Lefflerky, maličký lokál, který vlastnila „vládkyně noční Prahy“ madame Lefflerová. Kukla popisuje toto místo jako: „*útulek pražského světa bohémského od večera až do rána [...] tam v mračnech tabákového dýmu, stísnění u malých stolků při šálcích černé kávy, absintu a dršťkové polévky, lahvovém pivu i kyselém vínu bloumali a dumali, truchlili i výskali blouzniví rozervanci pražské bohémy...*“. Lefflerka svým hromotlucným vzhledem údajně připomínala spíše vousatého granátníka než dámu a měla pověst nejhrubší noční pražské šenkýřky (Kukla 1927b: 11–12).

Zřejmě nejstarším nočním podnikem v Praze byla Jedová chýše, nacházející se v blízkosti kostela sv. Apolináře na Novém Městě. Údajně existovala již dávno předtím, než dal Karel IV. tento kostel postavit. V 19. století se Jedová chýše stala „eldorádem pražské německé bohémy [...] *Buršáci tropívali tu takové neplechty, že byly předstiženy rejdy nejbídnější chátřů polosvěta.*“ Jednalo se o nízký, uvnitř začouzený lokál. Lidé z okolních domů si často stěžovali na hluk, a tak byl podnik policií uzavřen a následně několik let pustl (Kukla 1931: 169–172).

Posledním nočním útulkem „pražského bahna“, o kterém se Kukla zmiňuje, byla kavárnička Stoletka, nacházející se na Zderaze ve Svatováclavské ulici poblíž Svatováclavské věznice. Kukla podrobně popsal interiér tohoto podniku, kdy hlavním lokálem bylo prostorné klenutí s pošmournými stěnami a omšelým nábytkem, v místnosti se nacházelo jedno zamřížované okno, zakryté zpoza zelenou sítí. Nad pultem visela petrolejová lampa a mezi dveřmi velká lucerna s červenými skly. Tento podnik byl policií uzavřen a dům následně zbořen (Kukla 1927a: 33).

Kukla popsal i noční život českých spisovatelů v knize *Noční Praha*: „*Těžko by bylo také jít po stopách rozptýlené noční Prahy českých spisovatelů a literátů, z nichž skoro každý má svůj útulek někde jinde [...] Dřív každý věděl, že v tu a tu hodinu v noci najde Baráka v kavárně v Národní, Holečka s Hellerem a Toužimským U Tesařů před Národním divadlem, Herbena v Masarykově moravské vinárně v Palackého ulici...Vrchlický někdy zašel na Klamovku, Svatopluk Čech – již skoro před smrtí – do některé postranní hospůdky v Bubenči, kde ho neznala živá duše. Jirásek každou chvíli jinam, mladší literáti tam, kde měli náhodou kredit a známou sklepnici, která čekala, a nejlépe bylo tenkrát s mladým starým pánem Jakubem Arbesem!!* (Kukla 1927c: 368–369).

Podrobně vypočetl Jakuba Arbesa jako nočního průvodce Prahou: „*Jen jeho hospody sledovat by celá výprava noční Prahou nestačila...Arbes, jako filosof, který dlel ve dne doma a teprve v podvečer vycházel do světa, aby se vrátil za svítání, byl pravým vtěleným ‚světcem a patronem noční Prahy‘ – jejím nejvěrnějším stálým obyvatelem, obdivovatelem a opěvovatelem [...] Noční Praha bývala jeho živlem, jeho doménou, z níž na sta nádherných dojmů zachytil a zvěčnil.*“ a dále poznamenává, že kniha *Noční Praha* „*by nemohla být věnována nikomu zasloužilejšímu, neboť nikdo nebyl takovým ‚nočním Pražanem‘ jako on...a nikdo v ní nedovedl býti také takovým spolehlivým zpravodajem, vůdcem a Ciceronem*

třeba se zavřenýma očima!“ Kukla popisuje, že Arbes měl údajně celý polohopisný plán, podle něhož každou noc řídil své toulky Prahou. Ve všech končinách Prahy měl spisovatel své oblíbené „zapadáky“ a nebylo výjimkou, že jich během noci vystřídal vícero: „*Nebylo nic zvláštního, když se pozdní chodci ve dvě hodiny v noci srazili s Arbesem v hospodě u hřbitova na Malvazinkách, jiní ho shlédli ve čtyry u vyšehradského tunelu, jak kázal pěti, šesti opozdílčům, jež cestou ‚nachytal‘, o Libušině lázni a pražské kanalisaci, v půl šesté ráno si o něm povídaly novinářské roznašečky, že ho potkaly za Vršovicemi a ráno v sedm se vracel z Troje neb Podbaby klidně domů na Smíchov do Švédské ulice nahoru ve třetí patro.*“ Kukla, který v té době bydlel ve stejném domě jako Arbes a pracovali spolu v jedné redakci *Národního obzoru*, zmiňuje, že se mnohokrát účastnil s Arbesem těchto toulek noční Prahou (Kukla 1927c: 369–370). Arbesovy noční vycházky po Praze byly jakýmsi doplňkem jeho jinak spořádaného rodinného života. Jeho nezvyklý denní režim byl pozůstatek někdejší redakční práce v *Národních listech*, kde si navykl vyesedávat do pozdních nočních až ranních hodin a navykl si dohánět spánek ve dne. Stal se typickou figurkou noční Prahy. Jeho mohutná postava vždy oděna do černého kajzrroku a černých kalhot, pokaždé s kravatou, širokým kloboukem a s viržinkou v ústech, tak utkvěla v paměti nejen jeho přátel, ale i četných náhodných chodců (Krejčí 1946: 261–262).

Pražské hospody, krčmy, vinárny a kavárny v této době představují významný společenský fenomén. Představovaly jakási zrcadla, která odrážela společnost jako celek. Reflektovaly její sociální rozložení, společenské nálady, kulturní vývoj i historickou a politickou situaci. Kukla ve svých knihách dokázal zachytit atmosféru těchto míst, kde byl jednak pozorovatelem a zároveň mnohdy hostem a přímým účastníkem dění. Odhlédneme-li od literární kvality Kuklova díla, jako pražský autor pronikl do jejího nitra, autenticky popsal život pražské spodiny a přiblížil její dobový místopis. Právě proto jeho knihy přináší cenný vhled do tehdejšího života pražských podniků nejnižší cenové kategorie a jejich hostů.

5. Typologie postav v díle Karla Ladislava Kukly

V Kuklově tvorbě převažují postavy pohybující se za hranicí zákona a dobrých mravů. Středem jeho zájmu jsou tak různé typy z pražského bahna, jak tyto lidi hledající obživu v nelegální činnosti nazývá. Autor dokázal obsáhnout velké množství lidských typů a charakterů. Jedná se především o prostitutky a jejich pasáky, pražské kuplířky, podvodné žebráky, falešné karbaníky a kartářky či pražské morfinisty, především „šňupače kokainu“. Další velkou skupinu Kuklova zájmu zaujímají zloději, které autor dle jejich zaměření dále rozděluje na „hmatáky“, „kapsáře“, „kasaře“ a „půdaře“ (Kukla 1927b: 149–155). Kukla často využíval jako námět svých pražských povídek skutečné historické postavy a jejich osudy. Mnohdy se s nimi ani osobně nesetkal a vycházel tak z toho, co se doslechl z návštěv jednotlivých pražských podniků při svých pochůzkách. Kukla se, co se životních osudů skutečných postav v jeho povídkách týče, držel pravdivých faktů, které doplňoval pro něj typickým autentickým jazykem lidových vrstev, barvitou charakteristikou popisovaných osob doplněnou mnohdy vlastním názorem z osobního setkání. Způsob, jakým Kukla k postavám přistupuje, je jakési představení dané osobnosti. Pokud jde o syžetovou výstavbu jednotlivých pražských povídek, klade autor důraz především na hlavní postavy a prostředí, děj je jakoby upozaděn. Povídky nesou rys reportážnosti, ať se jedná o homodiegetického či heterodiegetického vypravěče. Níže jsou podrobněji rozebrány jednotlivé osobnosti, jimž Kukla věnoval větší pozornost.

5. 1 Doktor Uher

Jednou z nejznámějších postav Kuklových pražských povídek je doktor Uher. František Uher, byl v roce 1860 váženým advokátem a poslancem, známý veřejnosti díky svým projevům na půdě parlamentu. Doktor Uher žil ve spokojeném manželství, ale právě láska se mu stala osudnou. Jeho žena utekla s jeho blízkým přítelem a jejich společnými úsporami, což doktora Uhra úplně zlomilo (Kukla 1929: 36). Posléze zhrzený manželskou nevěrou uchýlil se k opilství a neutěšenému způsobu života „*Ta náhlá katastrofa účinkovala na doktora Uhra jak rána hromová; při první zvěsti o hanebném činu své choti klesl chud'as k zemi beze smyslů a když jej vzkřísili, počínal si jako šílenec. Dvakrát se pokusil o sebevraždu, zranil se těžce, pokaždé se však vyhojil. Leč když podruhé vyšel z nemocnice, byly všechny*

síly jeho podřaty; bystrý jindy ten muž se stal slabomyslným, zpola blbým, zpustl a jal se hledat zapomenutí v pustém pijáctví! [...] Každodenně vidávali jej známi potáceti se na mol zpitého z vináren, a když vše probil, sáhl ke kořalce, až to došlo tak daleko, že se válel pod stoly krčem jako zedraný tulák a vyvrhel“. Kukla dále popisuje, že se různí lidé snažili nešťastnému muži pomoci, nabízeli mu střechu nad hlavou, oblečení i peníze, ale Uher vždy hned druhý den utekl a vrátil se „v doupě, jež založil a kde jej s jásotem vítal kruh podobných duší ztracených, v brloh Bataliónu“

(Kukla 1929: 36–37). Dle Kukly byl právě doktor Uher tím, kdo po jedné prohýřené noci strhl původní štít s názvem lokálu se jménem majitele a přepsal jej na Batalión a tento název už tomuto podniku zůstal (Kukla 1931: 27). Autor padlého advokáta popisuje jako tvůrce, duši a hlavního tragického hrdinu vyhlášeného pražského lokálu (Kukla 1929: 36).

Jak již bylo zmíněno v kapitole o Bataliónu, k němuž osobnost doktora Uhra patří, námět zkrachovalého advokáta se těšil ve své době oblibě, bylo vydáno několik zpracování Bataliónu, v nichž se postava doktora Uhra liší. Kukla jej popisuje jako vůdčí osobnost onoho lokálu, zároveň však zmiňuje o jeho slabomyslné chování v pokusech o sebevraždu. Šmídovo ztvárnění Uhra v jednoaktovce *Batalión* je zasazeno do širšího společenského kontextu. Uher mezi svými druhy v kořalně vyniká nejenom vůdčími schopnosti, ale zároveň je „intelektuál mezi trhany“. Šmídova aktovka poukazuje na dobovou morálku a tenkou hranici mezi bezcitností a předstíranou lidskostí. Josef Hais Týnecký pojal postavu padlého advokáta odlišně než jeho předchůdce a vykreslil jej v jeho nešťastném osudu jako oběť. Hlavním motivem je zde vina, ať už se jedná o nevěrnou Uhrovu manželku Annu či zradivšího přítele. Autor zde hlavní postavu zobrazuje jako padlého a zlomeného muže vzbuzujícího soucit (Opelík 1973: 211–212).

Doktor František Uher (1826-1870) byl skutečnou postavou a má i své heslo v *Ottově slovníku naučném*, který ho popisuje jako „bystrého a nadaného právníka a poslance na sněmě království Českého“, jenž však nevhodným způsobem život sešel mravně i hmotně. Uher zemřel v klášterní nemocnici U milosrdných bratří v Praze Na Františku (Ottův slovník naučný 1907: 22). Kukla léta bydlel poblíž kláštera, což dokládá v povídce *Z tajů pražského kláštera*: „Bydlil jsem po léta v nejodlehlejších zátiších staroměstském, ‚U Milosrdných‘, v nízkém domku, tulícím

*se ve stín vysoké, šeré budovy staré klášterní nemocnice, aniž bych se kdy odvážil oprýskanou její fortanou dovnitř tajuplného stavení, kam jsem co den vídal vléci se choré nebo hladové chud'asy a snášeti raněné i umírající v obecní truhle nebo svážeti v drožkách a ambulanci pražské záchranné stanice.“ (Kukla 1931: 145). Autor popisuje, jak získal informace o smrti doktora Uhra, které vyzvěděl přímo od primáře Kašpara, jenž mu prozradil, že důvodem Uhrovi smrti bylo delirium tremens (Kukla 1927a: 24). Osud tohoto muže pak využil jako námět k sepsání povídky *Batalián*.*

5. 2 Líza z barikád

Povídka o *České Líze z barikád* s podtitulem *Z mých úřednických vzpomínek* pochází z osmdesátých let devatenáctého století, kdy byl Kukla jako mladý právník přidělen do oddělení chudinského ředitelství na pražském magistrátu. Vzpomíná, jak se mu do kanceláře vhrnula, ačkoli nebyl masopust „[...] *velikolepá maškara jako posmrtné zjevení ze zašlých, dávno minulých časů*“, kterou autor při dobré vůli tipuje nejméně pětadesát let. Barvitě a do detailů líčí zevnějšek tohoto zjevení jako babici s obličejem zbrázděným tisíci vrásek a s falešným mastným černým drdolem, který kryl šedivé rozčuchané vlasy, oděna do: „[...] *vyrudlých, starodávných, křiklavě kostkových šatů z biedermayerovské doby, v ohromné, polámané krinolině, s červeným paraplíčkem, prorvaným četnými děrami*“. Celkovou vizáž tohoto podivného individua podtrhuje Kukla slovníkem ženy, používající vzhledem k autorovi-úředníkovi velké množství lichotících adjektiv jako *mladý, krásný, nejfešáctější* či deminutiv *ručičku, milostpanáčku, božičku*, který završuje zdobnělinou svého jména při představení se jako *Lízinka Čespivová*. Kukla v této ženě poznává legendární Lízu z barikád, slavnou bojovnici z pražské revoluce v roce 1848, která: „[...] *všecky hezký pány povstalce na barikádách líbala a objímala*“.

Kukla zde zmiňuje původ Lízy z barikád, která tvrdila, že se narodila během pařížské revoluce v roce 1828 a že její matka vdova, přesídlila poté jako služebná s panstvem do Prahy, kde se opět provdala za pražského šenkýře Čespivu. Líza během pražské revoluce obšťastnila několik barikádníků, a i po revoluci šla „z ruky do ruky“. Kukla popisuje její životní osudy takto: „[...] *když pak vnady její oprchaly, svadly a obličej, dřív sličný, se scvrkl jako hnilička, sháněla mladé milence za peníze na starých vymámené, dokud zbyl v její kapse poslední groš!*

Z krásné Lízinky Čespivovy, nezištné milenky z barikád, stala se nakonec ruina, podobná staré barikádě, rozstřílené na padrt, která však prováděla dál prodejné řemeslo, až byla na posměch všem uličníkům celé Prahy a změnila se v pouhou karikaturu“.

Mezi dalším a zároveň posledním setkáním Lízy z barikád a Kukly, který mezitím změnil působiště a z chudinského úřadu se přesunul do redakce „předního pražského deníku“, uplynulo deset let. Kukla pracoval jako zpravodaj při pouličních bouřích v roce 1897, kde došlo k přímým bojům a mezi prvními mrtvými byla: „*jakási ženština, které tři kule projely srdcem a hrudníkem [...] poznal jsem tvář stařeny, oděné starodávným, směšným šatem – zvadlý obličej, v němž se mísila krev s rudým líčidlem [...] byla to stará ‚Česká Liza z barikád‘, která se u barikád narodila, na barikádě bojovala i milovala, a kterou na barikádě též stihla smrt!*“ (Kukla 1927a: 187–192).

5. 3 Michail Alexandrovič Bakunin

Námět z pražského revolučního dění, konkrétně tzv. májové spiknutí v roce 1849, Kukla použil i v povídce *Jak bylo zavedeno v Praze pití čaje* s podtitulem *Obrázek z pražské revoluce*. Ačkoli Kukla na vlastní kůži revoluci v roce 1848/1849 nezažil, předkládá v této krátké povídce autentický obraz revolučního dění, v němž figurují skutečné historické postavy zasazené do reálných míst a událostí. Děj povídky začíná v nejprudší revoluční vřavě třináctého června, kdy se generál Windischgrätz rozhodl k ofenzivě. Autor zde popisuje prostředí pražských kaváren, v nichž se setkávali vůdčí postavy revoluce, jsou zmíněni Sladkovský a Frič, povstalci a kde se v těchto dnech divoce debatovalo. Dále zmiňuje, že návštěvníky kaváren bývali například Rieger, Tomek, Tyl, Mikovec popíjející kávu nebo čokoládu. V jedné z nich, v Braithutově kavárně, tento revoluční šum přerušil malý statný muž zasmušilého vzhledu, oblečený v jakémsi kroji: „[...] *podivný cizinec, jehož obličej byl potřísněn krví a zamazán čmoudem po střelném prachu, stanul uprostřed světnice, popatřil kolem divoce pronikavýma očima, rozčechral mávnutím ruky krátký, černý plnovous a zježené kadeře a odeřiv pak pěstí do stolu, houkl hromovým hlasem: ‚čaj!‘.*“

Nikdo z přítomných toto divné slovo nikdy neslyšel a ani příchozího muže neznali, ačkoli mnozí ho viděli bojovat na barikádách: „[...] *muž ten střílel na granátníky, nabíjel studentům pušky, obvazoval raněné a bil se jako lev; náhle zmizel z jedné*

seče a nořil se v jiné, jsa všudy přítomen, hrozný a stále bojující, svíraje v zubech nůž a v pravici dvě svých vražedných bambitek!“. Tuto jazykovou bariéru a neznalost onoho slova vyřeší až právě přichozí Josef Frič, který v cizinci pozná Rusa a kavárníkovi vysvětlí, že čaj je všude po Praze nabízen jako kaiserthé, které ovšem nikdo nepil, nebylo-li mu opravdu zle. Následuje scéna, ve které cizinec učí kavárenský personál vařit pravý ruský čaj s rumem a nechává jej ochutnat: „*No? Haha! Co? To je čaj! To je charašó!*“ (Kukla 1931: 47–57).

Povídka končí bojem na barikádách, kdy je odhalena totožnost statečného cizince, jenž Pražany naučil pít čaj, který je popsán jako „[...] *pověstný ruský rebel, hlásající vzpouru ve všech státech světa, psanec, jemuž odevšad hrozí smrt na popravišti – to je postrach Evropy, hrozný revolucionář...Michal Bakunin.*“. Kukla zde vycházel z faktu, že Michail Alexandrovič Bakunin, ruský revolucionář a ideolog anarchismu, se skutečně zúčastnil jako vůdčí síla Májového povstání v Praze roku 1849, které spolu s ním připravovali čeští radikální demokraté v čele s Karlem Sladkovským, Josefem Václavem Fričem a Karlem Sabinou (Urban 1982: 82–83). Kuklovi se tak podařilo na kontextu skutečných historických událostí v letech 1848–1849 a zasazením reálných postav vytvořit humorný obrázek počátku jednoho společenského fenoménu, a to pití čaje v Českých zemích, kde dosud převládala móda kaváren a kde pití čaje bylo pouze součástí léčebného procesu. Závěr povídky je věnován životopisu tohoto ruského revolucionáře (Kukla 1931: 47–57).

5. 4 Pražští kati

Povídka *U kata před popravou* už svým názvem evokuje jakési napětí před vykonáním tohoto posledního soudu nad viníkem. Nejinak to vnímal i Kukla, který se měl jako reportér zúčastnit dvojpopravy za úkladnou vraždu. Děj je založen na rozhovoru Kukly-novináře s katem Janem Křtitelem Pipergrém v předvečer dvojpopravy, ve kterém kat novináři odkrývá stinnou stránku tohoto řemesla, a nakonec se mu svěřá, že plánovaná poprava bude jeho poslední, neboť je smrtelně nemocný. V druhé části pak Kukla hovoří s Pipergrémovým nevlastním synem, rovněž katem, Leopoldem Wohlschlägerem, který převzal řemeslo po otci a pokračuje tak v rodinné tradici (Kukla 1931: 107–123).

Autor popisuje nelehký způsob a praktiky, kterými se dozvěděl o přesném čase popravy, jelikož tyto důvěrné informace měl pouze soud a kat: „[...] *mistr popravčí*

obdrží o osmačtyřicet hodin dříve rozkaz, aby se připravil na cestu k provedení příšerné své povinnosti, jen od toho jediného mohl jsem dostat patřičnou informaci, abych přibyl včas na místo svého poslání, a nerozmyslel jsem se ani okamžik a bez prodlení jsem zamířil k bytu Jana Pipergra, pražského kata.“ (Kukla 1931: 107–108).

Kukla líčí svoje vnitřní pocity úzkosti, které se mísily s pověstí, jež předcházela pražskému katovi Janu Křtiteli Pipergrovi a realitu, která se mu naskytla, když se s katem setkal osobně: *„Věděl jsem, že nejdu do starodávné katovny, místa opuštěného a zakletého, a že neuzřím před sebou kata v červeném plášti se zkrvaveným mečem v pravici, nýbrž prostého mistra čalouníka, boдрého řemeslníka, klidného občana a otce rodiny, který toliko občas, jednou za kolik let jako mstitel uražené spravedlnosti, jako státní zřízenec jménem zákona vykoná na odsouzeném zločinu zasloužený ortel—ale přece mne jal před tím mužem pocit úzkosti!“ (Kukla 1931: 108).*

Autor vyzdvihuje bezpečnost a společenské záruky moderní doby, zároveň si uvědomuje, že ve společnosti dosud přetrvává instituce kata, který *„[...] v zátiší své jizby chová smrtící stroje, pouta a spáry šibenice a náhle, než se nadějeme, smí se chopiti hrozných těch předmětů a člověka usmrtit, zabít, zardousit v přítomnosti davu zvědavých diváků“ (Kukla 1931: 109).*

Kukla ukazuje rozdílnou povahu obou katů. Zatímco Piperger býval veselý, společenský a častým návštěvníkem podniků. Wohlschläger byl samotářský a introvertní. Autorovým přáním je setkat se s tímto tajemným člověkem a vyzpovídat ho, což se mu jedné noci během návštěvy hospody podaří. Povídka končí opět návštěvou v katově bytě před popravou, kde se novinář ocitá v útulném, rodinném prostředí a dozvídá se, že Wohlschläger se živí jako zlatník. Zároveň vznáší zamyšlení nad tím, že *„[...] ty ohavné popravčí šňůry leží tam již tak dlouho, mlčky – skryty jako klubko hadů – hrozivě svinuty jako jedovaté zmije, hotovy zabít kohosi – neznámého – zavrženého, ztraceného člověka...jsou připraveny stále – a čekají!...komu jsou asi souzeny?! (Kukla 1931: 118–123).*

Tato povídka byla poprvé otištěna roku 1894 v Kuklově knize *Ze všech koutů Prahy* a řadí se k autorovým ranějším pracím, které nesou vyšší literární kvalitu oproti pozdějšímu období. S podobnou reportáží přišel roku 1931 Egon Ervin Kisch

v *Pražském pitavalu*⁵³. Čtvrtá povídka této knihy se jmenuje *Wohlschläger* a Kisch v ní popisuje návštěvu u stárnoucího pražského kata. Je možné, že se Kisch nechal inspirovat Kuklovou bezmála čtyřicet let starou povídkou, avšak on sám o zdroji námětu mlčí.

5. 5 Coura „keřaska“

Tato povídka popisuje bezskrupulózní vynalézavost jednotlivců přiživujících se na chudobě a neštěstí ostatních v době první světové války „[...] v příšerné době, kdy ani za hodně peněz nebylo možno sehnati bez úředních lístků chlebenek, masenek, tučněnek a mléčenek sousta plesnivého kukuřičného chleba, vlastně hlíny smísené s dřevěnými pilinami nebo žluté, mrtvolně páchnoucí americké slaniny“ (Kukla 1927b: 84). Nedlouho po začátku války v roce 1914 docházelo vlivem nedostatku surovin a rozvratem hospodářství k inflaci a ztrátě kupní síly peněz. Situaci měl řešit přidělový systém, který však v praxi příliš nefungoval, a tak bujela šmelina neboli keřasení a černý trh. Všeho byl nedostatek, především potravin, a civilní obyvatelstvo strádalo. Právě v tomto období se rekrutovala vrstva keřasů těžících z této těžké situace (Jakubec – Jindra 2015: 485–489).

Žena příjmením Reisnerová přezdívána jako „coura keřas“ dokázala využít situace v době válečné krize a poté, co její muž narukoval na frontu, provozovala v jejich dvoupokojovém bytě v Nuslích jeden pokoj pro dámy a jejich mužské návštěvy a druhý jako válečné zásobovací skladiště „[...] přeplněné od podlahy ke stropu vetešnickým haraburdím, kuchyň pak s ‚kvelbikem‘, adaptované v magacín zásobovací, v němž kupily stále spousty požívatin všemu chudému lidu nedostupných“ (Kukla 1927b: 85–86). Coura keřaska vydělávala na lidském neštěstí, dívky, které se nešťastnou náhodou dostaly do jejího vlivu „[...] staly se otrokyněmi coury-keřasa, který je vysál, svlékl do naha z jejich hadříčků a vyhodil na mráz, ačkoli bylo ještě štěstí, vyvázla-li některá vůbec z jejich spárů, neboť žádná nedovedla a nemohla vydělat svými zmořenými těly, aby se vykoupila z drápů vyděračné kuplířky“ (Kukla 1927b: 90). Kukla popisuje obchodní praktiky, které tato vynalézavá žena měla nacvičené se svým malým synem Bartolomějem řečeným Bártičkem, aby přesvědčila hladové obyvatele navštěvovaných bytů ke koupi nekvalitních potravin a věcí za neodpovídající ceny: „[...] byla

---

⁵³ KISCH, Egon Ervin. *Pražský Pitaval: povltavské zločiny*. Praha: Pokrok, 1933.

to vysavačka a upír nejubožejší chudiny, ze které za své ohavné zboží rvala a sála poslední groš s nestydatými úroky“ (Kukla 1927b: 86). Bártík, který v jejich nacvičeném obchodování figuroval roli volavky v sehraném výstupu: „*pjosím mijostpaní, esji by od maminty netoupiji chjeba, mašo, čutloví, tafičto, mjičto a čutl...“* (Kukla 1927b: 85). Autor přirovnává vztah Keřasky a jejích dlužníků ke vztahy Fausta a Mefistotela: „*[...] peníze přímo hltala, hrabala a vydírala, připočítávala příšerné úroky, a přece nikdy nebyla dosti zaplácena“* (Kukla 1927b: 88–89). Až konec první světové války a vznik nového státu udělaly přítrž těmto nelidským praktikám jako bylo keřasování. Kuklovi se i přes líčení válečné bídy a krutých způsobů, jimiž se dokázaly určité vrstvy obohacovat na úkor ostatních, podařilo zanechat způsobem narativu jakousi lehkost a grotesknost, který je pro popis jeho postav typický. V případě této povídky grotesknosti napomáhá i využití přímé řeči v podobě Bártíkovy promluvy.

5. 6 Tonka Šibenice

Tonka Šibenice, vyhlášená nevěstka v Kauckého salónu, které všechny její kolegyně záviděly a jejíž život se změnil ve chvíli, kdy dobrovolně na žádost policejního inspektora odešla splnit poslední přání vrahovi odsouzenému k smrti oběšení Ferdinandu Prokúpkovi. Po návratu ke Kouckému zjistí, že její kolegyně z podniku roznesly mezi hosty, kde ten večer pracovala a tehdy vznikla její přezdívka Šibenice. To se Tonce stane osudným, přichází o klientelu v luxusním nevěstinci a její život posléze končí na ulici.

První, kdo příběh Tonky Šibenice zpracoval, byl Egon Ervin Kisch v povídce z roku 1921. Později se stala jednou z povídek v Kischově *Tržišti senzaci*⁵⁴. Námět se poté dočkal několikerého zpracování – literárního, divadelního i filmového. Jednou z prvních dramatizací tohoto příběhu bylo v podání manželů Longenových na jejich *Revoluční scéně*, kde Xena Longenová ztvárnila postavu Tonky (Černý 2000: 252–255). Nedlouho poté, v únoru 1930 režisér Karel Anton představil film *Tonka Šibenice*, který je pokládán za první český zvukový film, přestože byl původně němý a dodatečně ozvučen v Paříži⁵⁵. V době největšího ohlasu Tonky Šibenice přišel se svým ztvárněním i Karel Ladislav Kukla. V *Konci*

⁵⁴ KISCH, Egon Ervin. *Tržiště senzaci*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.

⁵⁵ <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395520/tonka-sibenice> (citováno 25. 11. 2019)

Bahna Prahy v povídce *Tonka Šibenice – na ruby!* představuje protějšek ke Kischově Tonce: „[...] právě v tutéž dobu, kdy do Longenovy *Revoluční scény* v *Adrii* v Praze na *Václavském náměstí* hrnula se celá *Velká Praha* baviv *groteskními osudy Kischovy hetéry Tonky Šibenice – hrané skvěle – mistrovskou herečkou Xénou Longenovou, v Košířích skončila hrůzným způsobem tragikomedie života tamní apačky Tonky, zvané ‚Myš fórová‘, která byla pravým opakem Kischovy vyprávěné Tonky šibeniční!*“ (Kukla 1931: 135). Příběh Tonky Šibenice zůstal legendárním i ve druhé polovině 20. století. Jako drama námět života slavné pražské prostitutky pojal Ludvík Aškenazy ve hře *Pravdivý příběh Antonie Pařízkové, lehké holky s dobrým srdcem*⁵⁶. Život Tonky zde nazývané Tony či slečna Tony je zasazen do nočního podniku *Diamant* v *Kamzíkove* ulici na *Starém Městě*. Hra, kterou autor začal psát již na konci šedesátých let, byla uvedena ve světové premiéře v pražském *Divadle E. F. Buriana* v lednu 1991, se oproti ostatním zpracováním liší propracovanou psychologickou a citovou linkou. (Aškenazy 1991: 8).

V počátku autor reportážním způsobem popisuje atmosféru *Starého Města* a život v nočních lokálech. Zmiňuje vyhlášenou krčmu *Bataliόν*, *Mimózu* či kavárnu *Melantrich*. Kisch představuje Tonku jako „veteránku prostituce“. Vypravěč popisuje zážitek z prvního osobního setkání s touto známou pražskou prostitutkou během rvačky s další, nazývanou *Koktavá Betka*, která na první jmenovanou pokřikovala: „*Tonka Šibenice, Tonka Šibenice a pro tuhle si choděj, než někoho pověšej*“. Kisch dále líčí další setkání s Tonkou a její „nuznou komůrku v *Kožné* ulici“, v níž s touto ženou proseděl mnoho nočních hodin a dozvěděl se její příběh. Několik týdnů poté žena zemřela (Kisch 1963: 168–171). Autor dále popisuje ono nanebevstoupení, kde v pomyslném nebi *Tonka* vypráví, jak přišla ke svému přízvisku *Šibenice* – kdy se jako salonní prostitutka v *Kouckého* podniku dostala až k odsouzcům do cel plnit jejich poslední přání: „[...] *celá Praha přece věděla, že Prokůpek bude zejtra voběšenej, protože zardousil tři děvčata, jednu u Brandejsa, jednu u Krče, a zbejavající vlákal do lesa u Hodkoviček. Všecky tři uškrtil a mrtvolý zohavil. Hnusnej chlap. A tak taky vypadal na fotografii v Pražským ilustrovaným kurýru – pobuda s rozežraným vobličejem, že by člověk blil, jen když se na něj podíval, brrr!*“ (Kisch 1963:179–180). Narativ příběhu

---

⁵⁶ AŠKENAZY, Ludvík. *Pravdivý příběh Antonie Pařízkové, lehké holky s dobrým srdcem*. Praha: Dilia, 1991.

je vystaven jako soudní líčení a jakási výpověď o životě hlavní aktérky. Tončin hrubý slovník je v kontrastu s nebeským prostředím, kde se láhev kolébá na mraku a umožňuje tak ženě během vyprávění si přihnout. Důvtipně je vystavěna Tončina zpověď nebeskému soudnímu dvoru, kde prostitutka zachovává slušnost, ale zároveň poukazuje na návštěvy u Kouckých: „[...] *né, vysokej svatej soudní dvore, to přece musím vědět líp než voni, nepřihlásila se žádná. Ani Ludmila nechtěla jít, ani za tisíc zlatejch, řekla. A byla z nás přece nejvošklivější, na to se budou jistě pamatovat, pane soudní dvore, když k nám chodili*“ (Kisch 1963: 180). Kischovi se povedlo pomocí Tončina hrubého slovníku a vynechaných míst, která jsou na první pohled zřejmá a čtenáři dávají smysl v kontrastu se spisovnou mluvou nebeského soudu, a kombinací nadsázky a humoru vytvořit sourodý celek. V jeden okamžik zazní i pravé jméno Tonky Šibenice, a to Antonie Havlová. Povídka končí otázkou soudu na Tonku, zda je šťastná a zda má nějaké poslední přání. Tonka tančí na píseň „Ty jsi moje racajda“ a je v nebi (Kisch 1963: 187–188).

V Kuklově zpracování příběhu Tonky Šibenice je zřejmá inspirace Kischem, což vyplývá již z podnázvu povídky, kde autor tvrdí, že se jedná o protějšek Kischovy „rekyně prostitutky“ a zasazuje děj do prostředí pražské periferie „do mastného rohu“ v Košířích. Hlavní postava, apačka Tonka alias Myš fórová, vlastním jménem Antonie Trnková, byla „[...] *mimo svůj světácký život nočňátka jináč z gruntu dobrá holka*“ oproti své rivalce v životě i lásce Fance Vzteklé kočce. Kuklova jednoduše vystavěná zápleтка o lásce, žárlivosti a zradě vyústí v krutý konec. Tonka, zrazená nevěrou své lásky, místního „apače a krále pasáků“ Lojzy Rasíka, zabije z pomsty Fanku Vzteklou kočku a napíše svému milému dopis, v němž mu sděluje, že předtím, než spáchá sebevraždu s ním chce ještě naposledy prožít noc. Kukla zde upozorňuje, že jeho Tonka se zachová přesně opačně než Kischova, která sama chtěla potěšit odsouzeného. Lojza Rasík, z jehož přízvisko evokuje jeho chování, však její prosbu nevyslyšel a na jejich schůzku se dostavil s celou svou tlupou. Následuje krvavá scéna Tončiny smrti: „*Chtělas poslední milostnou náruč ode mě, bídná mordýrko! Já sám se s tebou nebudu špinit – ale dám ti za to deset náručí lásky...deset svých apačských chlapů, kterým tě házím do ‚party‘ [...] ‚Usmýkejte tu ‚děvku‘ ve šlajfu‘! A celý zástup vražedných bídáků se vrhl jako smečka hyen na ubohé ženské stvoření, strháváje z ní cáry až do úplné nahoty a po řadě jeden za druhým čině ji obětí zločinu! Když se zhanobené tělo děvčete již nehýbalo a schváčeno smrtící křečí, chýlilo se ke skonu, srazil ničemný*

Lojza Rasík mrtvolu bývalé milenky-mučednice z hráze do černých tůní košířského rybníka.“ (Kukla 1927a: 135–144).

Kuklovo zpracování Tonky Šibenice spojuje s Kischovým pouze křestní jméno hlavní hrdinky, vykonávání prostituce a ono poslední přání před smrtí. Zatímco Kisch dokázal zachovat lehkost a jakousi grotesknost prostřednictvím promluv postav a výstavbou dějové linky, Kukla snažící se o senzaci zapojením krvavé scény, pro jeho díla nepříliš typickou, se přibližuje svým zpracováním k brakové literatuře.

6. Nebydlící Pražané a fenomén pražských nouzových kolonií v díle Karla Ladislava Kukly

V poválečných letech se Kuklův zájem o sociální otázky nemajetných vrstev ještě více prohlubuje. Souvisí to především s jeho novým zaměstnáním ministerského úředníka, odehrávající se v terénu, kde se setkával s každodenní realitou. V jeho díle jsou časté apely na vyšší místa a k Pražanům obecně, poukazování na zlepšení životních podmínek nemajetných vrstev, kritika maloměšťáctví a přístupu úřadů. Jedno ze stěžejních témat Kuklovy poválečné tvorby bylo obydlí nemajetných vrstev, které vnímal to jako palčivý problém, nutný ze strany nově vzniklého státu řešit.

6. 1 Poválečná situace v Praze

Vznikem samostatného Československa se z Prahy stalo hlavní město republiky. K 1. lednu 1922 došlo k vytvoření tzv. Velké Prahy, tedy sloučení dosud samostatných předměstí a řady příměstských obcí s dosavadními osmi pražskými čtvrtěmi. Tímto opatřením, spolu s přílivem přistěhovalců hledajících práci v hlavním městě, především v průmyslových odvětvích, obchodu a dopravě, vyrostla Praha v poválečných letech na město s téměř sedmi sty tisíci obyvateli. Již v rámci rakousko-uherské monarchie byla Praha významným průmyslovým a administrativním centrem, střediskem hospodářského, kulturního a národního života, zároveň však na masový přísun obyvatelstva nebyla dostatečně připravena, což s sebou přinášelo mnohá úskalí (Robek a kol. 1981: 259–260). Palčivý problém představovaný bytovou otázkou v Praze započal již v průběhu 19. století a byl způsoben především rychlým postupem urbanizace a přílivem venkovského obyvatelstva do měst.⁵⁷ Staré domy v historických částech nemohly již těmto nově příchozím poskytnout přístřeší, ačkoli byly využívány na maximum (Tůmová 1971: 14). Naskýtala se otázka, kde tyto masy nově příchozích obyvatel ubytovat.

Velká Praha byla územním celkem vzniklým sloučením původní Prahy (městské části 1–8) s do té doby samostatnými městy (Vinohrady, Karlín, Smíchov, Žižkov)

---

⁵⁷ S tímto problémem se potýkala mnohá evropská velkoměsta, například Paříž či Londýn.

a přilehlými obcemi v roce 1922. Mezi jednotlivými částmi Prahy však existovaly velké sociální rozdíly (Holubec 2009: 98). „*Čím dál z nitra Prahy, tím ubývá vinárnám a barům i tančírnam noblesy i elegance a i tím ubožejší víří v nich zjevy hostů – muzikantů, číšnic a číšníků. Flamendři, děvky–animírky i muzika jsou vždy o kolik stupňů mizernější, vzduch hustší, sklep hlubší a lidské bláto zatuchlejší! Šampaňské pravé mizí za Asti sprunanto, pak za sprostou šumivku a konečně za syfon s rumem nebo kořalkou [...] Mizí elektrická světla za plynová, pak petrolejové lampy a červenou svítlnu s rozbitými, papírem zalepenými skly. A s nimi se ztrácejí zvolna elegantní hosté za ošumělé obejdy a nakonec za polonahé apače s otevřeným zavírákem v sedrané kapse, kteří místo nóbl bardámy drží kolem pasu holky z ulice, často ohyzdné až k strašidelné příšernosti.*“ (Kukla 1927b: 105–106)

Tehdejší Praha tvořila složitý komplex zahrnující v sobě rozmanité typy prostředí. Rozdílnost jednotlivých částí města byla někdy velice markantní, často výraznější než rozdíly mezi určitými čtvrtěmi města a venkovem (Tůmová 1971: 1). Zřejmě nejprestižnější se stal Josefov, který tvořila nová, secesní výstavba luxusních bytů vzniklých v místě zbouraného židovského města. Prestiž si zachovávaly také Staré Město, Nové Město a Malá Strana. Na stejnou úroveň patřily i novější čtvrti Vinohrady a Dejvice, obývané především úředníky. Smíšený charakter měly Holešovice, Karlín, Smíchov a Žižkov. Čtvrti venkovského rázu jako Vršovice, Nusle, Libeň, Braník a Břevnov jej rychle ztrácely vzhledem k velkému přílivu dělnického obyvatelstva. Skutečné periferie, obývané především nejchudšími vrstvami, představovaly na severovýchodě Vysočany, Hloubětín a Prosek, na jihozápadě pak Košíře, Jinonice a Motol (Holubec 2009: 98).

6. 2 Obydlí nemajetných vrstev

„*Kráse našeho velkoměsta nepřidávají ani barákové kolonie, brlohy a podivné útulky nebydlících nešťastníků. Nic na světě není tak strašným semeništem zkázy mravů i života, nic tak nešíří ohavnou bařinu našeho velkoměsta jako takové příšerné poměry bytové krise! Z těch všech brlohů bídy čiší kal a řine se bahno demoralizace, prostituce, zvrhlosti, zločinů, krádeží, loupeží i vraždy, jež vrhají tisíce nešťastných obětí do pražských špitálů, blázinců, věznic, kriminálů i na stupně popraviště!*“ (Kukla 1927a: 163).

Poválečná situace v Praze vyústila masivním nedostatkem bytů v bytovou krizi. Současné bytové kapacity nedostačovaly a nově příchozí obyvatelstvo stěhující se do města především za prací nemělo možnost získat zde byt. Lidé se proto uchýlovali k všemožným nouzovým a dočasným možnostem bydlení. V létě volili zákoutí v sadech, pod hradbami Karlova, v zahradě Folimanky, v zimě hledali krytá místa jako například cihelny za Košířemi či branickou vápenku (Kukla 1927a: 96).

Kukla ve svých dílech *Konec bahna Prahy a Město zatracenců* popisuje jednotlivá nouzová obydlí a přístřešky, které poskytovaly azyl lidem bez domova. S těmito provizorními obydlími se setkával takřka každodenně jako magistrátní úředník a situace lidí v nich žijících ho zřejmě nenechávala klidným. Nazýval nově vzniklou Velkou Prahu „městem zatracenců“ a kritizoval současný bytový stav. Prostřednictvím svých knih se snažil působit na společnost a zmírnit důsledky rychlého růstu Prahy, která se nedokázala vyrovnat s rychlým přílivem obyvatelstva. V úvodu již zmíněného *Města zatracenců* vyslovuje přání, aby toto dokumentární dílo lidské bídy otřáslou celou společností a přispělo k nápravě (Kukla 1932: 2). O životě obyvatel v pražských nouzových koloniích a provizorních obydlích zanechal mnohá svědectví a barvitě je popisoval ve svých knihách a reportážích. Jde o pestrou škálu postav ze světa současných pražských vyděděnců, jejichž osudy krutě vykresluje, zároveň však jsou jeho knihy prodchnuty humorem, vtipem a veselostí těchto živořících lidí.

O jedné z úředních pochůzek do provizorních obydlí Pražanů, při níž byl doprovázen předsedou sociální péče a branickým starostou, se zmiňuje ve zprávě *Vyvrženci života ve „Vápence“*, popisující způsob života lidí přebývajících v pecištích branické vápenky, nazývané také někdy „bílý hrad“. Ty byly pověstné tím, že poskytovaly ve svých děrách útulky lidem bez domova. „*To město zatracenců...ten hrozný ‚Bílý hrad‘ v nové , poválečné době ještě přeplnila děsná bytová krise s trosečníky ze slušných vrstev národa...poctivými dělníky bez práce i mnohými inteligenty bez místa, kteří v té době jiného útulku, zdrceni tragickou bytovou krizí, najít nemohli.*“ (Kukla 1932: 36). Životní osudy nebydlících Pražanů uchylujících se do branické vápenky autor vykreslil v souboru romanet s výstižným názvem *Město zatracenců (Bílý hrad)* s podtitulem *román z nynější Prahy poválečné – lidí bez bytů a bez zaměstnání*. Tímto dílem chce poukázat na následky poválečné bytové krize, která dle něj nahrávala především bohatším a spekulantům

s cenami nemovitostí. Ukazuje rozdělení Prahy dle sociální stratifikace, totiž, že centrum Prahy si mohly dovolit jen bohatší vrstvy společnosti, zatímco ostatní byli nuceni hledat příbytky na periferii: „[...] *není žádné město souvislé, nýbrž ta v různých koutech Prahy i pražské periferie rozmetená změť bídých kvartýrů, sklepních děr a nebetyčných nástaveb, kde za drahý peníz živoří lidé v zimě, o hladu, i bídne kolonie chatrných bud a baráčků, obepínajících Prahu boháčů a doupata cihelen a vápenek a podzemní brlohy, stoky, kde hyne a zmirá tisíce vyvrženců velkoměsta i celého národa!*“ (Kukla 1932: 2).

Kukla ve svých reportážích ukazuje, nejen nouzové příbytky nemajetných vrstev a tzv. pražského bahna, ale bytovou krizi jako významný fenomén poválečné Prahy, panující především ve dvacátých letech, jako důležitý problém dotýkající se širší společnosti. Praha se s ní dlouho potýkala a v jejím důsledku vznikala právě tato nouzová obydlí. „*Jak žalostná a zahanbující je však smutná skutečnost, že v ‚Bílém hradě‘ branickém ještě teď – v osmém roce našeho samostatného státu místo tuláků a zločinců musily tábořiti řady rodin poctivých, nebohých občanů, jejichž jediným ‚zločinem‘ byla bída...nouze nezaviněná...ta věčná kletba zlých poměrů sociálních!*“ (Kukla 1927a: 100).

Kukla poukazuje na nedostačující podmínky pro život, jež tyto provizorní příbytky poskytovaly. Popisuje je jako otvory zhruba dva metry vysoké, přes metr široké a stejně hluboké, do kterých se stěží vešel dospělý člověk, přesto v nich přebývaly celé rodiny i s těmi nejmenšími. Branická vápenka představovala pro město společensky nežádanou oblast, do níž se stahovaly různé existence – tuláci, nezaměstnaní, prostitutky, pasáci a sociálně slabí, především pak její poloha byla problematická vzhledem k ostatním obyvatelům. Peciště byla totiž situována při branicko-podolské silnici, na očích kolemjdoucím, a byla známá pražským obyvatelům, navštěvujícím nedaleká vltavská koupaliště. Kukla přibližuje nuzné vybavení těchto nouzových příbytků. Jednotlivé výklenky byly zakryty starými hadry, strhanými plakáty nebo zataraseny prkny, plechem či vývěsními tabulemi (Kukla 1927a: 96–104). „*Obrovský ‚bílý hrad‘, noclehárna všeho pražského světa tuláckého, jehož okružní zeď je prorvána četnými děrami. V jeho brlozích vždycky policejní výpravy mezi nocleháři udělaly bohatý, hojný lov!*“ (Kukla 1927a: 99)

Autor popisuje sociální skladbu branické vápenky jako podezřelé existence a ztroskotance života – sešlé starce a stařeny, lehké holky a jejich drze vyhlížející

pasáky či chudé dělnické ženy a muže. Zmiňuje, že vápenka bývala také nazývána branický Eden, v souvislosti s vršovickým Edenem, se kterým měla společné lehké holky a jejich pasáky. Kukla přibližuje noční obraz života ve vápence. Především místní výčep sloužil jako centrum zábavy. Sem se nocleháři stahovali i z toho důvodu, že se jednalo o větší obytnou místnost. Autor detailně přibližuje běžný chod v tomto nouzovém ubytovacím prostoru. Vápenka disponovala také dvěma společnými noclehárnami. Jedna se nazývala studená vápenka a druhá teplá, neboť v ní bylo od vypáleného vápna teplo. Kukla popisuje „teplou“ vápenku jako obraz mravní zkázy: *„V teplé vápence bylo nabito. Když elektrická kapesní lampička ozářila chodbu, uviděli jsme hrozný obraz bídy a mravní skleslosti, který nás hluboce rozrušil. Po celé délce zatáčející se dlouhé chodby s obou stran, hlavou ke zdi, leželi na holé zemi těsně jeden vedle druhého muži a ženy.“* (Kukla 1927a: 103). Noční kolemjdoucí bývali častokrát přepadeni a okradeni, takže bylo nutno přistoupit k policejním opatřením a nočním hlídkám. Policie nemohla vápenku vyklidit, jelikož „místní“ obyvatele nebylo kam přesunout, a ti by si v případě vystěhování stejně založili provizorní příbytky jinde (Kukla 1927a: 96–104). Kuklovi nebyl osud těchto lidí lhostejný, ve vztahu k jejich osudu často projevuje soucit: *„Teprve při pohledu na tyto obydlené díry člověk maně si připomíná, že bída lidská nezná mezí a počíná chápat, jak mnoho nespravedlností a nesprávností je na světě.“* (Kukla 1927a: 101)

Mezi vyhlášené útočiště pražských tuláků a lidí bez domova patřil takzvaný Hotel Díra. Kukla píše, že jej zřídili mladí tuláci z Nuslí a Michle a nacházel se v hradbách pod dětskou nemocnicí pod Karlovem. Vznikl probouráním cihlových zdívelem do někdejších kasemat a zařízen byl vzhledem osazenstvu velmi pohodlně. V této souvislosti přidává autor i slovník pražské spodiny, v němž mnohá slova sloužila jako tajná mluva zlodějů a pasáků (Kukla 1927a: 74–76).

Autor popisuje i obraz, jaký se mu naskytoval při návštěvách městských bytů pražské chudiny. Panovaly v nich nedostatečné hygienické podmínky, které se odrážely na zdraví jejich nájemníků. Z těch lehčích případů se jednalo o vši a další parazity. Horší situace byla tam, kde lidé trpěli například tuberkulózou či syfilitidou. Zdraví byli nuceni sdílet prostor s nemocnými, všichni žili v malém, většinou nevětraném prostoru a živořili. Výchova dětí v těchto „bytových hrůzách“ byla často zanedbávána. Trpěly odmalička různými nemocemi, neměly čisté a teplé

oblečení, tísnily se v posteli i po třech. Mnohdy byly přes den hlídány někým ze sousedů, jelikož rodiče chodili do práce. Zřídka se objevovala i dětská práce (Kukla 1927a: 107–112).

Kukla během svých úřednických pochůzek poznal i prostředí pražských útulen, kam se především v chladnějším počasí uchýlovali lidé bez domova. Autor popisuje vstupní proceduru, jakou museli projít všichni, kteří chtěli využívat zázemí těchto institucí. Každý nováček byl podroben prohlídce, zdali je čistý a následně mohl jít spát. *„V dlouhých nevytopených světnicích je narovnan jeden kavalec vedle druhého, na nich drátěné žíněnky, prostěradlo, tři polštáře a jedna deka. Nocleháři se hrnou chvatně do světnice, jeden z nich, zkušený kozák, zde štípe dříví, druhý se plahočí s uhlím a za chvíli tu vesele plápolá oheň a neznámí se seznamují a vykládají si o svých osudech i bídě. O deváté večer se zhasne plynové blikátko a útlkáři spí. Ráno v sedm hodin se už rozbíhají do všech úhlů Prahy s novou silou a nadějí v lepší život...“* (Kukla 1927a: 115). Ve dvacátých letech se magistrát postaral o otevření několika ohříváren. Jednalo se o nevelké domky s místnostmi určenými pro muže a ženy. Kukla osobní zážitek popsal takto: *„Přicházím tedy z ohřívárny celý vyjevený a bolí mě srdce... Člověk se k takovému domku přibližuje s hlubokým studem a nekonečnými rozpaky. Co tu máš vůbec co dělat, chlape teple oblečená, dobře nasycená, šťastně pracující a pokojně bydlící?“* (Kukla 1927a: 117).

Kukla, jakožto přímý účastník, kritizoval neúnosnou bytovou situaci v Praze, stavěl se na stranu poškozených a soucítil s nimi. Východisko viděl v zásahu města a vystavění dostatečného množství městských bytů, vzhledem k enormnímu nárůstu obyvatelstva: *„Po našem názoru je potřebí, aby dříve, než bude něco podniknuto proti jednotlivým majitelům bud na pražské periférii nebo proti celým koloniím, bylo postaráno o dostatečný počet levných příbytků, kam by mohli být kolonisté ihned nastěhováni. Zatím arci ubozí příslušníci bahna Prahy krčí se ještě dál v boudách, kůlnách i děrách, kam vítr fíčí, déšť prší a kde hynou tělesně i duševně jako vydědění a vyvrženci z lidské společnosti [...] ač poloprázdné pražské paláce a budovy četných zbytečných bank mohly by je všechny pohodlně pojmout pod svůj kryt.“* (Kukla 1927a: 164).

6. 3 Vznik nouzových kolonií

Pražské nouzové kolonie jsou vzhledem ke své velikosti a rozloze ojedinělým fenoménem v českých zemích. V Praze se odjakživa nacházeli lidé bez domova, kteří přespávali v různých přechodných příbytcích či nouzových obydlích. Po první světové válce se však v souvislosti s rychlým nárůstem obyvatelstva Prahy, vyvolaným pokračující industrializací a získáním statutu hlavního města nově vzniklého státu jejich počet začal zvyšovat (Holubec 2009: 131–132). Kolonie byly svým způsobem prostředím výjimečným. Nebyly výtvorem organického rozvoje velkoměsta, ale vyrostly na jeho periferii jako jeho „zhoubné nádory“, jako důsledek krizových jevů ve vývoji společnosti. Jsou typickým jevem chaotického, neplánovaného a živého růstu velkoměst v období jejich rozvoje. Nouzové kolonie představovaly útočiště nejchudších vrstev obyvatelstva, které se do nich stahovaly ze všech částí města i venkova. Představují tak jakýsi mezistupeň mezi městem a venkovem, ať už složením obyvatelstva, polohou či životním stylem svých obyvatel (Tůmová 1971: 2).

Získat v této době v Praze byt bylo vzhledem k jejich nedostatku pro dělníka nebo člověka bez zaměstnání takřka nemožné, a proto se po bezúspěšných pokusech o získání bydlení živelně rozvinulo právě budování provizorních obydlí. Lidé si nejprve začali na přespání pronajímat altány v zahrádkářských koloniích a po neúspěšném shánění bytu zůstávali v altánu bydlet i nastálo. Tímto způsobem vznikla například nouzová kolonie ve Vršovicích u Edenu, tzv. kolonie v Zahrádkách (Tůmová 1971: 19). Vzniku nouzových kolonií pomohlo i opatření pražského magistrátu, které po první světové válce umožnilo buď zdarma, či za malý poplatek získat pozemky o malé výměře a přeměnit je na zahrádky. Na pozemcích se pak začaly stavět různé boudy na uskladnění zahradnického nářadí. Postupně se však tyto zahrádkářské kolonie, vlivem masového nárůstu obyvatelstva a nedostatku bytů, měnily na kolonie obytné a kůlny na byty (Holubec 132: 2009).

Kolonie ale vznikaly také na neúrodných a nevýnosných pozemcích, obvykle na nepřístupných místech na okraji města. Typickým příkladem jsou Židovské pece na Žižkově, nacházející se na stráni částečně pusté, částečně porostlé trávou a křovím. Dále nouzová kolonie na Slatinách na Bohdalci, která vznikla na mokřinatých pozemcích podél potoka Botiče, jehož hladina stoupala i několikrát

do roka a zaplavovala okolí. Kolonie na Malvazinkách na Smíchově vznikla doslova na smetišti, v místě, kam se dříve odvážel popel a odpadky. I přes tyto nehostinné podmínky rostly kolonie a počty nouzových obydlí v nich velmi rychle. Téměř každá pražská čtvrť, kromě centrálních částí města, měla jednu nebo více nouzových kolonií (Tůmová 1971: 21–23).

Zajímavé jsou i názvy kolonií. Některé se jmenují podle katastru – Na Krejčárku, Na Strži, Na Proseku, jiné byly pojmenovány podle blízkých objektů nebo továren – U Bulovky, U Trezorie, Za Aero. Názvy některých kolonií nesly nádech posměchu či opovržení. Jednalo se například o označení cizích zemí, především pro odlehlost a nesolidnost prostředí. Takže bylo možné setkat se s názvy jako Indočína, Arizona, Mexiko. Posměšný název nesla i vršovická kolonie Rafanda, pojmenovaná podle panujících rodinných a sousedských vztahů (Tůmová 1971: 23–24).

Kukla na svých úřednických pochůzkách tyto „vagonové a barákové“ kolonie navštěvoval a zanechal o nich a životě jejich obyvatel četná svědectví a zprávy. Lidi tímto způsobem žijící popisuje jako „ubožáky, kteří si s nadlidskými obětmi pomohli k samostatnému kvartýru v takzvaných pražských vagonových čtvrtích“ (Kukla 1927a: 145). Smíchovskou kolonii Malvazinky autor přirovnává ke koloniím zlatokopů z románů Jacka Londona. Pítoreskní a nepravděpodobná obydlí uprostřed Velké Prahy, nacházející se v bezprostřední blízkosti nádherných nových vil pod smíchovským hřbitovem, nebo staré a nepotřebné železniční vagóny, obývané chudými obyvateli Prahy, vděčnými alespoň za tuto možnost bydlení, ostře kontrastovaly s honosnými domy v sousedství (Kukla 1927a: 147–148).

Jiná Kuklou popsaná vagonová kolonie se nacházela ve Vysočanech. Nesla název Indočína a bydlelo v ní kolem tři sta rodin. Během podzimních plískanic a dešťů se její okolí proměnilo v hluboké bahno, které znemožňovalo místním obyvatelům pohyb a znesnadňovalo život. Děti nemohly do školy, zásobování vázlo, neboť zelináři, mlékaři a uhlíři odmítali do těchto „džunglí“ dojíždět (Kukla 1927a: 148–149).

Kuklův zájem vyvolaly i dvě žižkovské nouzové kolonie – Na Židovských pecích a Na Krejčárku. Židovské pece bývaly dříve popravčím místem a v jejich blízkosti se nacházely hřbitovy. Tzv. slušní lidé se tomuto místu vyhýbali, jelikož zde bylo

„shromaždiště nejhorších vyhoštěnců bouřlivého velkoměstského života, jimž se po pařížském vzoru přezdívalo apači.“ Vzhledem k nehostinnosti a situování této lokality do kopce, zde nejprve začala vznikat jednotlivá provizorní obydlí, a následně vyrostla celá kolonie. Tato kolonie patřila k těm lepším, boudy byly velké, opatřené čísly, některé s malými zahrádkami. Problémem však bylo, že obyvatelé vypouštěli všechny kaly a odpadky po svahu přímo na ulici. Tím netrpěli jen obyvatelé Žižkova, ale i sami obyvatelé kolonie. Kukla píše: *„Chybí jim snesitelně opatřené žumpy, pitná voda i jakás takás čistota. Jistě je v zájmu těchto lidí, ale i v zájmu celého hlavního města, kterému po estetické stránce působí tyto kolonie před cizinci skutečnou ostudu, aby se bytové poměry rychle zlepšily a aby se provizorium ‚nouzových‘ kolonií nestalo pomalu stavem definitivním.“* (Kukla 1927a: 149–152).

Cestu na druhou žižkovskou kolonii popisuje Kukla následovně: *„[...] elektrikou třináctkou jedeš na konečnou stanici Žižkova, odbočíš vlevo hezky do vršíčku, a než se naděješ, ocitáš se uprostřed osady ‚Na Krejcárku‘, kde nebydlí boháči a lidé zámožní. Bydlí tu povětšinou dělníci, kteří léta strádali ‚krejcar po krejcaru‘. A tak z těchto ‚krejcarů‘ dělníků vyrostla celá kolonie.“* Baráčky o velikosti zhruba tři krát tři metry byly staveny ze dřeva všeho druhu a nalepeny na sebe jeden vedle druhého, jen s malou zahrádkou – *„taková malá jako na dlani, ale přece jen pýcha a štěstí majitele, který po návratu z práce se na půdě v potu tváře lopotí, aby i malou zahrádkou svůj domek zkrášlil.“* (Kukla 1927a: 160–162). Po osobní návštěvě shrnul Kukla své dojmy z této kolonie takto: *„Odcházím od těchto dobrých lidí a opouštěje kolonii ‚Na krejcaru‘ měl jsem dojem, že bylo by opravdu provokací, kdyby měli býti tito lidé vystěhováni, aniž by jim byly nahrazeny výlohy, které se stavbou svých domků měli, aniž by jim zabezpečen byl byt alespoň takový, jaký ‚Na krejcaru‘ mají. A to – jak se domnívám – bude asi za dnešních poměrů těžký oříšek. Nebylo by tedy lépe dáti ‚krejcarákům‘ a ostatním kolonistům ‚pokoj‘ a nechati je v klidu žítí v těch chatkách, které si postavili a na půdě, ke které tak lnou, protože jsou v ní vlastními svými ‚pány domácími‘...?“* (Kukla 1927a: 162).

Co Kuklu v kolonii Na Krejcárku skutečně překvapilo, byl technický pokrok v podobě antén přibudovaných na boudy a zvuk radií linoucí se z nich: *„Senzační novinkou pokroku i v těch ubohých útulcích obětí bytového bahna Prahy jest, že zde v odlehle pražské periferii, kde v primitivních boudách, méně odolných, než si staví*

v kanadských pustinách lovci zvěře, sídlí chudina vyhoštěná z Prahy, najdete ku všeobecnému svému podivu i anténu a rádio. Večer po práci i v neděli odpoledne, když nic nevábí ven, spustí se rádio a dřevěná bouda, 4 x 5 m v průměru, rukou kouzelnou mění se v sál, v němž reprodukují se největší umělci světa. Je to zázrak XX. století [...] Řekne se: „Jak směšné. Rádio na dřevěné boudě.“ Proč směšné? Naopak obdivuhodné. Vždyť je to důkazem, že v té dřevěné boudě, měřící 4 x 5 m, je více pochopení pro kulturní život a více úcty ke kultuře, než v mnohých moderních některých pražských činžácích a palácích aristokratů finančních a burzovních!“ (Kukla 1927a: 162–163).

Další nouzovou kolonií, kterou Kukla popisuje, je vršovická kolonie Na Rafandě. Nacházela se nad vršovickým seřadovacím nádražím a Edenem. Toto městečko vyrostlo závratnou rychlostí během několika měsíců. Rafanda byla rozdělena na dvě části. Na kraji stála řada městských baráků, kde bydlela „elita“ Rafandy. Jednalo se o nízké zděné domky s jedinou obytnou místností. Přes ulici se nacházela vlastní Rafanda. Každý si postavil obydlí sám z materiálu, který se mu podařilo sehnat – z beden, latí nebo z papíru. Postup stavby byl podle Kuklova svědectví následující: nejprve se zvolený pozemek obehnal drátem, poté se stavělo buď rovnou na zemi, nebo na maličké podezdívce. Do země se zarazilo několik trámků, pobily se kolmo prkny, a mohlo se bydlet. Nacházely se tu však i jednodušší příbytky – obydlené staré komediantské vozy, jejichž kola se zahrabala do hlíny. Dle spisovatelova popisu patřila Rafanda k těm lepším koloniím se „zámožnějšími“ obyvateli, schopnými si dopřát „[...] ve všech oknech záclonky, na stěnách obrázky, čisto a příjemno; kolem stolu s červeným ubrusem pijí lidé z květovaných hrnečků, v neděli je na Rafandě den návštěv, hosté přicházejí pozávidět a poctít nové domovy.“ (Kukla 1927a: 152–156).

Kukla nebyl jediným literátem, který se zajímal o nouzová obydlí sociálně slabých vrstev společnosti. Ve dvacátých letech kritizovali pražskou bytovou situaci i levicově orientovaní intelektuálové meziválečného Československa, k nimž patřil například Karel Čapek, kteří cítili potřebu vyjadřovat se k sociálním otázkám a medializovat je. O jedné ze svých výprav z roku 1925, kdy navštívil kolonii Pod Bohdalcem, zvanou též Rafanda, sousedící s kolonií Na Slatinách, se zmiňuje v článku v *Lidových novinách*. Jeho dojmy z této návštěvy byly kladné, vyzdvihuje

tempo výstavby jednotlivých stavení ve srovnání s oficiální výstavbou a oceňuje píli a odhodlání kolonistů vzít věci do vlastních rukou.

„Myslím, že to není oficiální jméno nové pražské čtvrti, jež zrovna roste nad vršovickým seřadovacím nádražím a nad Edenem, avšak okolní lid razil jméno Rafandy patrně na znamení rodinných a sousedských poměrů tomto zbrusu novém městečku, jež vybuchlo tak říkajíc od zimy s rychlostí na naše stavební poměry zázračnou...Rafanda je dílo lidu, každý si staví sám svůj domek z materiálu, který se mu podaří sehnat: z beden, z latí, ze staré bouračky nebo z papíru. A protože celá tato čtvrť je teprve ve stadiu embrya, protože se tam o stošest zedníků, tesaří, bednaří, pokrývá, kamnaří a zahradníci na každém domečku, můžete okukovat způsob práce, dokonalost provedení, technické vymoženosti a lásku k věci... Vidíte tu bystré, odhodlané, obratné lidi, kteří si vědí rady a dovedou si pomoci: muži, kteří si chutě hrají na zedníky, tesaře a techniky, hrdí na to, že to dovedou, ženy, jež i prkennou boudu vystýlají čistotou a domácí libostí [...] Ostatní domky jsou vlastní výtvar svých obyvatelů, některé jsou stlučeny ze starých beden, vrazí se do toho plechová roura sebraná na smetišti, seženou se staré dveře, a zbývá-li ještě nějaká díra, zalepí se papírem, je to přístřeší, do jakého by chalupník kozu nedal. Ale jsou jiné domky, na které se díváš s radostí v srdci, s jakou láskou a důmyslem jsou sroubeny [...] Rafanda se nestará příliš o hygienu – jen lepší z domků mají na zahrádce záchodky, ale má svou čistotu. Nemá vodu, a jedinou studni na nádraží prý jim chtějí zavřít. Ale Rafanda neuhne, zřídila se sama a poroste dále na svazích Bohdalce. Dejte jim vodu a odved'te splašky, neboť roste tu kus budoucího města. Mnoho zdaru, muži se skutečnými kladivy v rukou a ženy, jež jste rozvěsily záclonky domova kde před týdnem byl úhor!“⁵⁸

Karel Ladislav Kukla byl jedním z prvních autorů, kteří se fenoménem nouzových kolonií zabývali. Prostřednictvím detailních popisů a pečlivému, citově zaujatému líčení máme k dispozici dostatek informací o sociální situaci nemajetných vrstev, a především o způsobu řešení bytové otázky v tehdejší Praze. Svým smyslem pro zachycení detailů dokázal postihnout právě onu osobitou formu bydlení typickou pro život v nouzových koloniích. Kukla se ve svých textech ukázal jako vynikající

---

⁵⁸ ČAPEK, Karel. Na Rafandě. In: *Lidové noviny*, roč. 33/1925, č. 195 (19.4.1925), s. 1-2.

pozorovatel lidí a doby a zanechal cenný materiál, z něhož dále čerpali a čerpají další autoři (Vanda Tůmová, Stanislav Holubec ad.).

Autor se v samém závěru *Konce bahna Prahy I* utopisticky upíná k projektu výstavby zahradního města kolem celé Prahy, který nazývá „jediným světlym paprskem naděje pro nebydlící Pražany“. Prvním z těchto projektů zahradních měst byl Spořilov, kde měly být dle plánu postaveny domy s ubytovací kapacitou pro sedm až osm tisíc lidí. Celkem se mělo jednat o třináct set padesát zahradních domků pro rodiny, které měly být dostavěny a obydleny do konce roku 1928. Kukla poznamenává, že toto nové město pomůže tísnivým bytovým poměrům a bude vzorem hygienické a bytové kultury. Zároveň zmiňuje, že o nové bydlení byl takový zájem, že „místo sedmi tisíc příštích obyvatel přihlásil se počet pětinasobný!“ a rozšíření dalších zahradních měst by bylo veřejností vítáno (Kukla 1927a: 328–330).

Naše drahá Praha vynoří se již v dohledné době – k zenitu slávy a cti z posledních zbytků svého potřísnění jako bájný Fénix z popele, a jako božská Venuše, nořící se ze rmutných pěn moře k slunci nebeského Olympu!“ (Kukla 1927a: 337).

Závěr

Cílem práce bylo představit osobnost a dílo Karla Ladislava Kukly a postihnout významné rysy jeho tvorby. Na autora je zde pohlíženo jako na znalce Prahy, kterému se v jeho dílech podařilo zachytit významné dobové kulturní a společenské fenomény, jako jsou asanace a s ní spojený zánik původní staré čtvrti Židů, chudých a společenských vydědenců, poválečná bytová situace či vznik a vývoj nouzových kolonií. Dalším významným tématem jsou sociální otázky – lidé postižení sociální bídou, volání po sociální spravedlnosti a nápravě strany státu.⁵⁹

V jednotlivých kapitolách byly blíže popsány výše zmíněné fenomény v Kuklově díle, přičemž druhá kapitola byla vzhledem k dobovému kulturně-historickému zasazení pojata širě a na základě analýzy Kuklových děl reflektovala proměny Prahy na přelomu století s hlavním tématem asanace. Význam Kuklova díla dnes tkví v mimo jiné důkladném topografickém popisu čtvrtí, jež se do dnešní doby nedochovaly. Autor dokázal přesně popsat průběh architektonických změn, jež zasáhly Prahu na přelomu století. Kuklův přínos tak nespočívá pouze v literární kvalitě jeho děl, která je značně kolísavá, ale v množství informací, zejména urbánního charakteru, jež přinášejí.

Třetí kapitola zasadila Kuklovu tvorbu a tvorbu jeho současníků do dobového literárního kontextu. Zabývá se tedy autory, věnujícími se pražskému polosvětlu a vnímající město v perspektivě deklasovaných, jejich každodenních problémů i zábav. V této souvislosti byl zmíněn především další znalec Prahy – Egon Ervin Kisch, s nímž bývá Kuklovo dílo srovnáváno. Na základě komparace děl obou autorů byly ukázány podobnosti i odlišnosti v jejich pojetí tématu, narativu, ohnisku pohledu. Zasazení do širšího kontextu ukázalo, že Kukla s Kischem tak navázali svým reportážním dílem o životě pražského podsvětí na tradici, kterou v 19. století započal Jan Neruda ve svých *Pražských obrázcích*.

Čtvrtá a pátá kapitola se zabývala oblíbenými místy Kuklových postav a jejich typologií. Autor často vystupoval jako průvodce noční Prahou ukazující čtenáři

---

⁵⁹ V kontextu české literatury se tak Kukla řadí k levicově zaměřeným autorům jako například Egon Ervin Kisch či Antonín Macek, kladoucí důraz na společenskou odpovědnost státu, sociální spravedlnost a staví se proti společenskému útisku.

nástrahy a pokušení nočního života Prahy a jeho vyhlášených podniků. Kukla ve svých knihách dokázal zachytit atmosféru těchto míst, kde byl pozorovatelem a přímým účastníkem dění. Právě díky jeho barvitým popisům podniků, ulic či osob se do dnešní doby dochovalo mnoho detailů dnes už neexistujících míst. Analýza a rozbor jednotlivých děl ukázala, že pražské hospody, krčmy, vinárny a kavárny v této době patřily k významným společenským fenoménům. V Kuklově díle představovaly jakási zrcadla, která odrážela společnost jako celek a reflektovala její sociální rozložení, společenské nálady, kulturní vývoj i historickou a politickou situaci. Odhlédneme-li od literární kvality Kuklova díla, jako pražský autor pronikl do jejího nitra, autenticky popsal život pražské chudiny a přiblížil její dobový místopis. Právě proto jeho knihy přinášejí cenný vhled do života nočních podniků nejnižší kategorie a odkrývají osudy typické pro figurky a charaktery pražského polosvěta.

Poslední kapitola, věnující se pražským nouzovým koloniím, představuje v rámci práce stěžejní část, neboť Kukla byl jedním z prvních, kdo o tomto společenském jevu psal. Svým reportérským přístupem a smyslem pro zachycení detailů dokázal postihnout právě onu osobitou formu bydlení typickou pro život v nouzových koloniích.

Přestože v současné literatuře patří Karel Ladislav Kukla spíše k méně připomínaným autorům, z hlediska kvality jeho dílo nebývá hodnoceno vysoko a v dnešním literárním kontextu bývá vnímáno spíše jako dobová pragensie, je nutné vyzdvihnout skutečnost, že postihl, charakteristickým reportážním způsobem popsal a pro budoucnost zachoval mnohé společenské a kulturní detaily i podstatnější fenomény a události, které by jinak dávno upadly v zapomnutí. Z tohoto pohledu jej lze vnímat jako pražského autora přelomu 19. a 20. století, který svým tematickým záběrem dokázal autenticky zachytit proměny tehdejší společnosti.

Seznam literatury

Prameny

- BROD, Max. *Česká služka*. Praha: Nákladem Aloise Lapáčka, 1910.
- ČAPEK CHOD, Karel Matěj. *Z města i obvodu: čtyři pražské novelly*. Praha: J. Otto, 1913.
- HAIS TÝNECKÝ, Josef. *BataliÓN a jiné povídky*. Praha: Melantrich, 1973.
- KISCH, Egon Ervin. *Pražská dobrodružství*. Praha: Svoboda, 1968.
- KISCH, Egon Ervin. *Tržiště senzací*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- KISCH, Egon Ervin. *Pražský Pitaval: povltavské zločiny*. Praha: Pokrok, 1933.
- KRONBAUER, Jaroslav, Rudolf. *Z pražských katakomb*. Praha: Tiskařské a vydavatelské podniky, 1931.
- KUKLA, Karel Ladislav. *BataliÓN a jiné povídky ze staré Prahy*. Praha: Nákladem Václava Švece: 1929.
- KUKLA, Karel Ladislav. *Děti křtěné Vltavou*. Praha: Nákladem Václava Švece Praha XI, 1928.
- KUKLA, Karel Ladislav (1927a). *Konec bahna Prahy I*. Praha: Redakce a expedice Prahy neznámé, 1927.
- KUKLA, Karel Ladislav (1927b). *Konec bahna Prahy II*. Praha: Praha: Nákladem Václava Švece, 1927.
- KUKLA, Karel Ladislav(1927c). *Noční Prahou*. Praha: Nákladem měsíčníku Granát, 1927.
- KUKLA, Karel Ladislav. *Ze všech koutů staré Prahy. Rozmarné obrázky z pražského života*. Praha: Nákladem knihovny Z kroniky staré Prahy, 1931.
- KUKLA, Karel Ladislav. *Město zatracenců. Bílý hrad*. Praha: Nákladem knihovny „Z kroniky staré Prahy“, 1932.
- MACHAR, Josef Svatopluk. *Magdalena*. Praha: Nakladatelství Šolc a Šimáček, 1893.
- NERUDA, Jan. *Pražské obrázky*. Praha: Československý spisovatel, 1954.

ŠMÍD, Leopold František. *Batalion. Obrázek z ovzduší alkoholu o 1 jednání*. Praha: nákladem Josefa Švába, 1923.

VČELIČKA, Géza. *Policejní hodina*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Má vlast. Básně Jaroslava Vrchlického (1885-1902)*. Praha: Nákladem J. Otty, 1903.

Odborná literatura

ALTMAN, Karel. *Zlatá doba štamgastů pražských hospod*. Brno: Host, 2003.

AŠKENAZY, Ludvík. *Pravdivý příběh Antonie Pařízkové, lehké holky s dobrým srdcem*. Praha: Dilia, 1991.

BENDOVIÁ, Eva. *Pražská kavárna*. Praha: Verzone, 2017.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky. 1. díl. Periodický tisk do roku 1918*. Praha: Nakladatelství Novinář, 1981.

BROD, Max. *Pražský kruh*. Praha: Akropolis, 1993.

ČAPEK, Karel. Pásmo. In: *Francouzská poezie nové doby*. Praha: Československý spisovatel, 1964.

ČAPEK, Karel. Na Rafandě. In: *Lidové noviny*, roč. 33/1925, č. 195 (19.4.1925), s. 1–2.

ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000.

HEYDUK, Miloš, SÝS, Karel. *Jak se bavila Praha*. Mnichovice: BVD, 2009.

HODROVÁ, Daniela. *Místa s tajemstvím*. Praha: Koniatsch Latin Press, 1994.

HODROVÁ, Daniela. *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie*. Praha: H&H, 1997.

HOLUBEC, Stanislav. *Lidé periferie*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.

HRŮZA, Jiří (ed.). *Pražská asanace: k 100. výročí vydání asanačního zákona pro Prahu*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1993.

JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk a kol. *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

KODÍČKOVÁ, Jindřiška. *Staroměstská asanace 1893-1908*. Rigorózní práce. Praha: Filozofická fakulta, 2007.

- KOPÁČ, Radim – SCHWARZ, Josef. *Nevěstince a nevěstky. Obrázky z erotického života Pražanů*. Paseka: Praha, Litomyšl, 2013.
- KOVAŘÍK, Petr. Je Karel Ladislav Kukla autorem své poslední knihy? In: *Literární mýty, záhady a aféry. Otazníky nad životy a díly českých spisovatelů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 166–174.
- KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes. Život a dílo*. Praha, Moravská Ostrava: Nakladatelství Josef Lukasík, 1946.
- KREJČÍ, Karel. *Praha legend a skutečnosti*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2007.
- LENDEROVÁ, Milena. *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*. Praha: Karolinum, 2002.
- MACURA, Vladimír. Kontexty české hospody. In: HODROVÁ, Daniela a kol. *Poetika míst*.
- MÍKA, Zdeněk. *Život v pražských ulicích*. Paseka: Praha, Litomyšl, 2013.
- OPELÍK, Jiří. Doslov. In: HAIŠ TÝNECKÝ, Josef. *Batalión a jiné povídky*. Praha: Melantrich, 1973.
- Ottův slovník naučný*. Patnáctý díl, Krajčij – Ligustrum. Praha: J. Otto, 1900.
- Ottův slovník naučný*. Dvacátý šestý díl, U–Vusín. Praha: J. Otto, 1907.
- Ottův slovník naučný*. Dvacátý díl, Pohora – Q. v. Praha: Paseka/Argo, 2000.
- PEŠAT Zdeněk, VLAŠÍN Štěpán. Karel Ladislav Kukla. In: FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2. díl, sv. 2 (K-L), Praha: Academia, 1993.
- PROCHÁZKA, Arnošt. Kouzlo Prahy. In: *Rozhovory s knihami, obrazy i lidmi*. Praha: Fr. Borový, 1916.
- PYTLÍK, Radko. *Pražská dobrodružství E. E. Kische*. Praha: Panorama, 1985.
- RAVIK, Slavomír. *Pražské hospody. Vyprávění o pražských restauracích, pivnicích, vinárnách, kavárnách, krčmách a knajpách*. Praha: Levné knihy KMa, 2006.
- RIPELLINO, Angelo Maria. *Magická Praha*. Praha: Argo, 2009.

ROBEK, Antonín (ed.) a kol. *Stará dělnická Praha: život a kultura pražských dělníků*

1848-1939, Praha: Academia, 1981.

SLÁDEK, Pavel. Karel Ladislav Kukla a jeho *Podzemní Praha*, pražské brakové romaneto. In: BÍLEK, Petr A., ed. a ŠEBEK, Josef, ed. *Česká populární kultura: transfery, transponování a další tranzitní procesy*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, s. 44-48.

TŮMOVÁ, Vanda. *Pražské nouzové kolonie*, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1971.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848–1918*. Praha: Svoboda, 1982.

Online zdroje

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/395520/tonka-sibenice> (citováno 25. 11. 2019)

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vrstvy_deklasovan%C3%A9 (citováno 2. 12. 2019)